

Sultanın Yeni Kıyafetleri: 15. Yüzyılda Osmanlı-Memluk Hediye Alışverişi*

(Elias Muhanna, Brown University)

Trc: Ahmet Zahid Garip
 Central European University
ahmetzahidgarip@gmail.com

Geliş Tarihi: 29-08-2019 Kabul Tarihi: 29-08-2019

Öz

Makale Yakınoğu'nun iki büyük Müslüman devleti olan Osmanlı ve Memluk İmparatorlukları arasında 15. yüzyılda gerçekleşen diplomatik ziyaretler ve hediyeleşmeleri incelemektedir. Yalnızca bir envanter listesi oluşturmakla kalmayan çalışma, hediyelerin mahiyeti üzerinden Osmanlı ve Memluk devletlerinin öz temsillerinin nasıl şekillendiği konusunda da önemli çıkarımlarda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Memlük İlişkileri, Diploması, Diploması Tarihi, Hediyeleşme, Ritüel

Halife Harun Reşit'in (r.786-809) Şarlıman'a (r. 768-814) meşhur hediyesi Ebu'l-Abbas isimli fili gönderdiği 802 senesinden çok önceleri; nadir ve değerli metalar -zarif kıyafetler ve değerli mücevherler, köle cariyeler ve beygirler, kutsal emanetler ve hadımlar- diplomatik ilişkilerde önemli bir rol oynamışlardır [1]. Ustaca seçilen hediye, çok sayıda mesajı iletme kabiliyetine haiz, fark yaratan ve hatta; saygıdan tavsiyeye, biat etmekten meydan okumaya, teslimiyetten hor görmeye kadar, birbirine zıt hisleri adresine ulaştıran bir elçi olagelmıştır. Elçiler yabancı payitahtları ziyaret ettiği müddetçe, hediyeler imparatorluklar arasındaki ilişkilerin kurulmasında veya sağlamlaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca hediyeler, gönderenin alicenaplığını ve servetinin yüceliğinin bir göstergesi olmuş ve karşı taraftan da aynı şekilde mukabele etmesi beklenilmiştir [2].

İki devletin XIV. asır sonlarına tekabül eden ilk münasebetlerinden, Mısır'ın 1517 senesinde Osmanlılar tarafından fethine kadar, hediye değiş tokuşu filizlenen Osmanlı İmparatorluğu ve kocayan Memluk Devleti arasındaki ilişkilerin önemli bir çehresi olmuştur. "Uzun XIV. Yüzyıl" Doğu Akdeniz'deki siyasi ve askeri hegemonyanın, diplomatik ve kültürel ilişkilerin, ticaret ve göç parametrelerinin mühim değişimlere şahit olduğu bir devirdir. Karşılıklı ve daimî olarak öz tanımlama ve meşruiyet yaratma süreci şeklinde olan, iki imparatorluk arasındaki münasebetin tarihi

yakın zamanda araştırmaların radarına daha fazla girmiştir [3]. Genellikle hediyelerin "dili" üzerinden ifade edilen siyasi ve ideolojik söylemlerin incelenmesi, bu ilişkinin oluşumu, gelişimi ve bozulma süreçlerinin aydınlatılması için zaruret teşkil etmektedir.

Bu çalışma aşağıda belirtilen soruları yöneltmektedir: XV. asırda Osmanlı ve Memluk sultanları arasında hediye değişimi gerçekleşmiş midir? Eğer olmuş ise, bu hediye akışı yüzyılın ilerleyen safhalarında nasıl bir şekil almıştır? Çatışma ve uyuşma dönemleri boyunca hediyeleşmeler inişli çıkışlı bir şekilde mi ilerlemiştir? İki taraf birbirlerine ne tür hediyeler göndermektedirler ve bu çeşitli türlerdeki emtia ve malzemenin mevcudiyeti bize ilişkilerin mahiyeti hakkında neler önerebilir? Son olarak, belli vaziyetlerdeki hediye tercihleri hangi türden diplomatik mesajları ihtiva etmektedir?

Bu sorulara cevap vermek için, altı adet geç orta çađa ait Arap tarihi kroniklerini ve bir diplomatik yazışma mecmuasından oluşan bir bilgi külliyatını derledim: Ibn Taghribirdi'ye ait (ö. takriben 1470) *hawādith al-duhūr fī madā 'l-ayyām wa 'l-shuhūr* [4] ve *al-Nujūm al-zāhira fī mulūk Mişr wa 'l-Qāhira* [5]; Ibn el-Sayrafi'ye ait (ö. 1495) *Nuzhat al-nufūs wa 'l-abdān fī tawārīkh al-zamān* [6]; Ibn Tolun'a ait (ö. takriben 1546) *Mufākahat al-khillān fī hawādith al-zamān* [7]; Feridun Ahmed Bey'in (ö. 1583) *Münşe'atü's-selātin* [8]; Ibn Iyas'ın (ö. 1524) *Badā'i' al-zuhūr fī waqā'i' al-duhūr*

* Bu Makaleye, Historians of Islamic Art Association tarafından 2008 senesinde Margaret B. Sevcenko Ödülü tevcih olunmuştur.

[9]; ve el-Maqrizi'nin (ö. 1442) *al-Sulūk li-ma'rifat duwal al-mulūk* [10]. Feridun Ahmed Bey'in Osmanlı diplomatik yazışmalarından olan inşa mecmuası istisna olarak, diğer çalışmalar Memluk İmparatorluğundaki alimler tarafından kaleme alınan vakayinamelerdir.

Bu metinler birlikte ele alındıklarında; elçilerin gönderilişi ve kabul edilişi, efendileri adına taşıdıkları hediyeler ve resmi mektupların dili gibi diplomasi dünyası hakkında bizlere geniş bir dönemin hediyeleşme tarihini yeniden oluşturmak için zengin bir malumat sağlamaktadırlar. Kaynaklarımız incelemekte olduğumuz devir boyunca, Osmanlı-Memluk elçileri ve hükümdarları arasında toplamda altmış-altı karşılaşmaya (ortalama her iki yılda bir defa) işaret etmektedir. Bu referansların 2/3'ünde aşikâr olarak diplomatik hediyelerden genellikle ayrıntularıyla bahis geçmektedir. Bu tanımlara dayanarak -çoğu zaman kısa olsalar dahi- hediyeleşmedeki bazı yaygın eğilimleri ayırt etmek ve her iki imparatorluğun birbirine kimi zaman müttefik ve kimi zaman da rakip olarak belli bir siyasi kimliği yansıtmaya biçimleri hakkında bazı gözlemlerde bulunmak mümkündür.

İlerleyen sayfalar yukarıda listelenen kaynaklardan toplanmış olan diplomatik ziyaretler külliyyatını sunmaktadır. Objenin mahiyetini anlamaya yönelik tüm çabaların boşuna olduğu birkaç sefer de dahil olmak üzere hediyeden bahis geçen bütün ifadeleri ekledim. Bunu takiben gelmekte olan analiz kısmıysa evvela Memluk siyasi ilişkileri geliştikçe hediyelerin değişimi ve diplomatik temasların mahiyeti üzerine bir kuş bakışı görünüm sunmayı amaçlamaktadır. İkincil olaraksa, XV. yüzyıldaki farklı emtia ve ürünlerin mevcudiyeti ve popülerliği ile alakalı hediye verme şekillerini soyutlamaya çalışır.

DİPLOMATİK ZİYARETLER VE HEDİYE DEĞİŞİMİ KÜLLİYATI

Aşağıda, incelenen tarihi kaynaklarda belirtilen altmış altı diplomatik ziyaretin bir listesi bulunmaktadır. Ayrıca hediyeden bahsetmeyen bütün temasları da resmi bir elçinin herhangi bir hediye olmaksızın yabancı bir saraya gönderilmesinin aşağılama olacağı -ve dönemin vakanüvislerinin dahi bu vaziyeti kasti olarak belirttikleri- varsayımından ötürü listeye ekledim. Listedeki her kayıt, iki hükümdarın adını içermekte ve okların yönü mektubun veya hediyenin adresini göstermektedir [11]. Bunu,

diplomatik münasebetin tarihi (veya resmi namenin tarihi) ve eğer verildiyse hediyenin açıklaması takip etmektedir. Hediyeler kalın harflerle vurgulanmaktadır [12].

1. I. Bayezid (r. 791-804 [1389-1402]) → Berkuk (r. 784-791) [1382-1389]; 792-801 [1390-1399]) (Muharrem 790 [Ocak 1388]): Hediyeden bahis yoktur. [13]
2. I. Bayezid → Berkuk (6 Şevval 793 [6 Eylül 1391]): Hediyeden bahis yoktur. [14]
3. Berkuk → I. Bayezid (tarihi belirtilmemiş): Önceki mektuba cevaben. Hediyeden bahis yoktur. [15]
4. I. Bayezid → Berkuk (Zilkade 795 [Eylül 1393]): “Rum Melik’i Ebu Yezid ibn Osman’ın elçisinin sultan için getirmiş olduğu hediyelerle (*taqādim*) beraber vasıl olduğu haberi ulaştı. Gelmesindeki sebep... sultanı Timurlenk hakkında bilgilendirip onu uyarmaktır... Ayrıca hastalığına şifa olması için mahir bir hekim (*ṭabīb ḥādhiq*) ve lazım gelen ilaçların (*adwiya tuwāfiq marādahu*) teminini sultandan talep etti, zira eklem ağrısından (*ḍarabān al-mafāsil*) mustarıpti. Sultan Ibn-i Osman’ın mektubunu okuduğunda... (Hekim) al-Rayyis Şemseddin ibn Sağır’i ona yanında derdine deva olacak iki yük ilaç bulunduğu halde yolladığı gibi, gelen elçiyle beraber de **büyük bir hediye** gönderdi.” [16]
5. I. Bayezid → Berkuk (Şaban 796 [Haziran 1394]): “Osmanlı Sultanı ve Rum hükümdarı Yıldırım Bayezid’in yeni elçilerinin gelmiş ve Sultan al-Zahir Berkuk’a destek olmak için **200.000 dirhem** gönderildiğini ve Mısır Sultanı’nın cevabının bekleneceği buna göre hareket edileceğini belirtmiştir. Övgü ve teşekkür mektupları üç hükümdar arasında yazılmış ve Osmanlı Sultanının talepleri dile getirilmiştir.” [17]
6. I. Bayezid → Ferec (r.801-815 [1399-1412]) (15 Zilhicce 803 [27 Temmuz 1401]): “Bugün, Rum Meliki Ibn Yezid bin Murad bin Osman’ın gönderdiği büyük bir elçi heyeti geldi.

Aralarındaki en kıdemlisi olan Emir Ahmed isimli kişidir ki kendisi aynı zamanda Bayezid'in üst düzey devlet adamlarındandır. Emir Ahmed saray teşrifatçısı tarafından kabul edildi... ve teşrifatçı onları Emir Kuştamar el-Mansur'ının Bab al-Barqiyya mahallesindeki evinde misafir etmiştir." [18] "Ve 16 Zilhicce gününde, Rum Meliki Ebu Yezid bin Osman'ın elçileri bir hediye takdim ettiler. **on köle (mamālīk), on at (khayl), on parça elbise kumaşı (qīṭa' min al-jūkh), iki gümüş kase (sharibatān min al-fidḍa), on parça gümüş tabak ve diğer şeyler (qīṭa' fidḍa mā bayna aṭbaq wa-ghayrahā) ve soylular için çeşitli hediyeler...**" [19]

7. I. Mehmed (r. 816-24 [1413-21]) → al-Müeyyed Şeyh (r. 815-24 [1412-21]) (817 Zilhicce'sinin ortalarında [Şubat 1415]): "Size hediye olarak **çeşitli Rumi kumaşlardan (aqmisha) beş taqūzāt, Efrenci kumaşlardan (Ifranji) üç taqūzāt ve iki bohça Acem kumaşı ('Ajamī) gönderdik...**" [20]

8. El-Müeyyed Şeyh – I. Mehmed (Şaban 818 [Ekim 1415]): "Size **iki güzel at (khayl), gümüş ve altından yapılmış olan iki eğer (sarjāyn), ve beş taqūzāt Mısır kumaşı (aqmisha), ve dört taqūzāt Hint ve İskenderiyye ürünü (al-amti 'a'l-Hindiyya wa'l-Iskandariyya) gönderdik...**" [21]

9. I. Mehmed → el-Müeyyed Şeyh (7 Safer 823 [22 Şubat 1420]): "Salı günü... Kirişçi'nin (I. Mehmed) elçileri yanlarında **otuz memluk (mamālīk), kuşlar (tuyūr), çok sayıda av hayvanı (jawāriḥ), ipek kumaşlar (thiyāb ḥarīr) ve diğer şeylerle beraber geldiler...** 25 Safer Pazartesi gününde, eyvan elçilerin hizmetine sunuldu... ve Sultan baş elçiye şeref hilati giydirdi." [22]

10. El-Müeyyed Şeyh → I. Mehmed (17 Safer 824 [21 Şubat 1421]): Hediyeden bahis yoktur. [23]

11. II. Murad (r. 824-48 [1421-44]; 850-55 [1446-51]) → Barsbay (r. 825-41 [1422-38]) (27 Şaban 826 [5 Ağustos 1423]): "İbn Osman'ın

topraklarından büyük bir elçi heyeti vasıl oldular ki aralarında 'Umur isimli birisi bulunmaktadır... ve yanlarında Bursa hükümdarı İbn-i Osman'dan **bir hediye** getirdiler ve bu hediyeyi (sultana) takdim ettiler. Ve Sultan dahi İbn-i Osman'a **kendi hediyelerini** gönderdi." [24]

12. II. Murad → Barsbay (2 Rebiyülevvel 831 [21 Aralık 1427]): "Tağribirdi el-Hicazi el-Hassaki el-Eşrefi isimli bir adam diyar-ı Rum'dan vasıl oldu. Mısır Sultanı onu Sultan Murad'a dostluk ve muhabbetini bildirmesi için Sultan Murad beye göndermişti. Zira, diyar-ı Rum'da kudretli bir ordu Sultan Murad'a karşı toplanmış, Mısır Sultanı bu konu hakkında sahipsiz bir malumata sahip değildi. Bu sebepten adı geçen elçiye hem diyar-ı Rum ahvalini araştırması hem de Sultan Murad'a tebriklerini ulaştırması için göndermişti... Yaklaşık beş aydır elçiden haber alınmamakta iken Sultan Murad'ın Rum ve kafirler üzerine kazandığı zafer haberleriyle birlikte geldi. Murad ile bizatihi olarak Kostantiniyye diyarında görüşmüş ve Murad, Mısır Sultanının kendisine elçi gönderip devlet işleriyle ilgilenmesinden hayli memnun kalmış ve elçiye **kendi giydiği kıyafeti (qumāshuhu) ve hatta sarığını ('imāmatuhu) ve som altından yapılmış olan başlığını (qubba'uhu) hediye etmiştir. İpekten ve son derece kaliteli kumaştan yapılmış sarık altından bir sırmayla bezenmiştir (kāna qumāshuhu ḥarīran wa-jūkhan rafī'an jiddan) ve söylenti o dur ki her bir kulacının değeri iki dinardır.**" [25]

13. II. Murad → Barsbay (Cemaziyülevvel sonları 831 [Nisan ortaları 1428]): "... Murad Bey'den elçiler ulaştılar... ve saray teşrifatçısı ve diğer üst düzey yetkililer tarafından karşılandılar... ve 2 Recep günü... Eyvan içerisinde İbn-i Osmandan gelen elçiler ve diğer Türkmen elçileri için bir hatırlanmaya değer geniş katılımlı karşılama düzenlendi. Tören sona erdikten sonra, İbn-i Osman'ın hediyeleri takdim edildi ki içerisinde **50**

Rumi memluk; bir beyaz hadım (*tawāshī abyād*); on beş kuş ve çeşitli yabancı hayvanlar, içlerinden birkaç tanesi samura (*sammūr*) benzemektedir, bir gri sincap (*sinjāb*), bir vaşak (*washaq*), ve bir tilki (*fanak*); yirmi Avrupa yapımı kadife kıyafetler (*al-mukhmal shughl al-Franj nahwa 'ishrīna thawban*) bulunmaktadır. Mısır Sultanı da onlara bu hediyelere mukabil bazı memlukler ve kumaşlar (*qumāsh*) ihsan etmiştir. [26]

14. II. Murad → Barsbay (Zilhicce 831 [Eylül-Ekim 1428]): Hediyeden bahis yoktur. [27]

15. Barsbay → II. Murad (tarihsiz cevap): "... ve biz de size elçinizle beraber hediye olarak siz hazretleri için biri kadın diğeri erkek iki Girit (*Chandakī*) kölesi gönderiyoruz..." [28]

16. II. Murad → Barsbay (tarihsiz, Selanik'in fethinden sonra, Cemaziyülevvel 833 [Mart 1430]): Bu mektup Selanik'in fethini içeren bir fetihname ve detayları bir başka mektupta belirtilmiş olan bir hediye yer almaktadır. [29]

17. Barsbay → II. Murad (tarihsiz cevap): Bu mektup Barsbay'ın II. Murad'a göndermiş olduğu muhteşem hediye için teşekkürünü bildirmektedir. Ancak hediye hakkında bir detaya verilmemiştir. [30]

18. II. Murad → Barsbay (tarihsiz): Hediyeden bahis yok. [31]

19. Barsbay → II. Murad (tarihsiz cevap): Barsbay, II. Murad'a göndermiş olduğu muhteşem hediye için teşekkürünü bildirmektedir. Ancak hediye hakkında bir detaya yer verilmemiştir. [32]

20. II. Murad → Barsbay (tarihsiz): Hediyeden bahis yok. [33]

21. Barsbay → II. Murad (tarihsiz cevap): Hediyeden bahis yok. [34]

22. II. Murad → Barsbay (Safer 840 [Ağustos-Eylül 1436]): Hediyeden bahis yok. [35]

23. II. Murad → Barsbay (Cemaziyülevvel 840 [Kasım-Aralık 1436]): Murad'ın elçileri bir mektup ve bir hediyeyle vasıl olurlar, fakat Ibn al-

Sayrafi tarafından ayrıntılı bilgi verilmez. [36]

24. Çakmak (r. 842-57 [1438-53]) → II. Murad (10 Cemaziyülevvel 842 [29 Ekim 1438]): "Siz Barsbay'dan (huzur içinde yatsın) bir fil gönderilmesi ricasında bulunmuşsunuz, fakat bu hayvanın kış vakti gönderilmesi kolay değildir. Ancak, biz bu talebinizi şu anda siz yüce sultanın hizmetine göndermiş bulunmaktayız. Elçimiz fili bir gemiye bindirmiştir ve diyar-ı Türk'te kış mevsimi sona erdikten sonra vasıl olacaktır..." [37]

25. II. Murad → Çakmak (18 Zilkade 843 [21 Nisan 1440]): "İbn Osman'ın elçisi altmış yük kumaş (*shiqaq*), ipekten (*harīr*) samura (*sammūr*), sincaptan (*sinjāb*) vaşağa (*washaq*) kadar çeşitli hayvanlar, elbiseler (*malbūs*) ve 30 kadar memlukten (*mamālīk*) oluşan harikulade hediyelerini sundu." [38]

26. Çakmak → II. Murad (21 Zilhicce 843 [24 Mayıs 1440]): "Emir Şahabeddin Ahmed bin Ali bin İnal diyar-ı Rum hükümdarı Murad bin Osman'a, Kahire'ye bu tarihten önce vasıl olan Osmanlı elçisi ile beraber, gönderildi." [39] (Bu elçiyle beraber yirmi altı hediye gönderildi. Liste sözlük anlamlarının farklı ve yazının okunmaz oluşu sebebiyle Arap alfabesiyle beraber sunulmuştur) [40]:

a. **Mükemmel Kufi hatla yazılmış bir Kuran**, İmam Osman bin Affan'ın (r.a.) kendi eliyle yazılmıştır. (*al-muṣḥaf al-sharīf al-kūfī bi-khaṭṭ al-imām 'Uthmān b. 'Affān raḍīya Allāh 'anhu*) [41]

b. **Altın ve gümüş işlemeli iki kılıç** (السيفون ملحوريه اثنان سقط ذهب سقط فضه) [42]

c. **Altın kaplı bir silah (?)** (عجنت سقط) (ذهب واحد) [43]

d. **Gümüş işlemeli veya süslemeli bir miğfer** (*khūd fūlād fidda wāhīd*)

e. **İki altın işlemeli zırh** (فرلات محمد) (كبارى سقط ذهب اثنان) [44]

f. **Bir at zırhı takımı** (بر كصطوان محمد) (فلقى عمارى خاص) [45]

g. **Dört çelik teber**

h. **خاص نقش مسمار واحد** [46]

i. **درکاس صقظ ذهب خاص** [47]

- j. On adet çiçek bezeli sarık kumaşı
k. ساذج قرمزى واحد [48]
l. İbrahim bin Abdullah tarafından yapılmış yaylar (صمته قوس عمل ايبراهيم) (بن عبدالله) [49]
m. Altın iplikten yapılma dört halı (*nakh mudhahhab*)
n. 1000 parça İskenderiye kumaşı (*qumāsh kamkhā Iskandariyya*)
o. On beş adet eyer (*sarj*)
p. On adet kıyafet (بعصله شاپورى عمل) (الذلد عشره) [50]
q. Bir altın eyer (سرج ذهب وعرفته زرکش) (خاص و رسته مابها من الذهب ستمامنة متقال) [51]
r. Dört ipek mendil (*manādīl nakh arba'a*) [52]
s. Yedi mendil ve yirmi beş adet deri işi çanta (مناديل و بهار خمسه و عشرين) [53]
t. ساذج اربعة [54]
u. Bir altın bıçak (معسه مذهب واحد) [55]
v. Balsan yağı (دهن بلسان صمربطر) [56]
w. On dört kafur esanslı havlu (?) (فوطه كافورى اربعة عشر) [57]
x. Yedi adet ipek kıyafet (*tafāṣīk ḥarīr sab'a*) [58]
y. Altı elbise (سعديات خاص ستة) [59]
z. Üç fil (*afyāl*)

27. II. Murad → Çakmak (22 Zilhicce 848 [1 Nisan 1445]): “Diyar-ı Rum hükümdarının emirlerinden birisi yanında mağlup edilmiş Avrupa prenslerinden bir kortej (*al-umarā' alladhīna inkasarū min Banī 'l-Aṣfar*) olduğu halde vasıl oldu. Onlar kendi ülkelerinin geleneklerine göre giyinmiş haldeydiler. On altısının kolları demir ve çelikten yapışma zırhla kaplıydı, başlarında leğene benzeyen miğferler bulunmaktaydı ve ata üzerindeydiler. Böylece bu ihtişamlı günde Kahire ahalişi onları görmeye geldiler... Murad Bey bu adamları kendisinin ve ordusunun cesaretini Müslümanlara ve Türklere göstermek için gönderdi. Ayrıca, Tebriz ve Bağdad hâkimi Şahruh bin Timurlenk'e dahi bazılarını gönderdi. Sultan Çakmak'a **elli seçkin memluk** (*khamsūna mamlūk min al-ḥisān*), beş özel cariye (*khams jawārī 'l-khāṣṣ*) ile, kıyafet (*qumāsh*), ipek (*ḥarīr*) ve kadife (*mukhmal*) gibi diğer şeylerden oluşan muhteşem bir hediye gönderdi...” [60]

28. II. Mehmed (r. 848-50 [1451-81]) → Çakmak (3 Şevval 849 [2 Ocak 1446]): “Sultan Muhammed bin Murad Bey ibn Osman'dan bir hediye vasıl oldu. Bu hediyenin sebebi Murad Bey'in oğlu Muhammed lehine tahttan feragat etmesidir. Elçiler hisara yanlarında taşıdıkları yirmi beş sandık (*aqfāṣ*) ile beraber çıktılar: **beş sandık kadehlerden** (*aqdāḥ*) **tabaklara** (*suḥūn*), **tepsilere** (*sakārij*) ve bu çeşit pek çok gümüşten eşya ile (*awānin kulluhā fiḍḍa*) doluydu; beş sandık günlük kıyafetlerle (*thiyāb şirf*); beş sandık kadife kaplamalı giysiler (*mukhmal mudhahhab*); beş sandık çiçek bezeli ipektan (*shiqaq ḥarīr muzahharāt*) parçalar içermekteydi. Hediyeye ek olarak ayrıca beş beyaz Rumi cariye (*jawārin bīd Rūmiyyāt*) vardı.” [61]

29. Çakmak → II. Murad (19 Cemaziyülahır 852 [9 Ağustos 1449]): “Tüccar olarak bilinen Emir Kanim bin Seferhoca el-Müeyyedi, Diyar-ı Rum hükümdarı İbn-i Osman'a elçi olarak, bu tarihten önce Kahire'ye vasıl olan İbn-i Osman'ın elçisiyle beraber

gönderildi [62].” Hediye den bahis yoktur.

30. II. Murad → Çakmak (18 Safer 854 [2 Nisan 1450]): “Tüccar Emir Kanim el-Müeyyedi Diyar-ı Rum’dan Kahireye vasıl oldu.” Hediye den bahis yoktur. [63]

31. Çakmak → II. Mehmed (tarihsiz): Hediye den bahis yoktur. [64]

32. II. Mehmed → Çakmak (2 Safer 856 [23 Şubat 1452]): Hediye den bahis yoktur. [65]

33. II. Mehmed → İnal (r. 857-65 [1553-1461]) (tarihsiz, İstanbul’un fethinden sonra): “[Elçimiz] Celaleddin el-Kabuni ile... **esirler (asārā), köleler (ghilmān), kumaşlar (aqmisha) ve öteki mektupta ayrıntıyla bahsedilen diğer şeylerden oluşan hediyeyi gönderdik.** Aslında, bu armağanların bizim ilişkimize gerçek anlamdaki katkısı, okyanusa damlayan bir su gibidir.” [66]

34. II. Mehmed → Mekke Şerifi (tarihsiz, İstanbul’un fethinden sonra, Zilkade 857 öncesi [Kasım 1453]: “... Fetih ganimetinden **iki bin florin saf altını (alfay aflūrī min al-dhahab al-khāṣṣ al-tāmm al-wazn wa ’l-’iyār)** bizzat size ve diğer **yedi bin altını** dahi fakirlere şu şekilde paylaşılması için gönderdik: iki bini ehl-i beyte (*al-sādāt wa ’l-nuqabā*), bini Haremeyn’in (*al-harameyn*) hizmetkarlarına, kalanı Mekke ve Medine’deki ihtiyaç sahiplerine... Sizden beklenen bu meblağı onlara ihtiyaçları ve eksikliklerine göre dağıtmanızdır... ve bu ihtiyaç sahiplerinin dualarında bize Allah’tan şefaath istemesidir.” [67]

35. İnal → II. Mehmed (20 Zilkade 857 [22 Kasım 1453]: Bu nâme Memluklerden İstanbul’un fethi üzerine gönderilmiş olan bir tebrik mektubudur. Feridun Ahmed Bey tarafından hazırlanan dört sütun ve dört satırlık, tıpkı Çakmak’ın 843 (1440) senesinde göndermiş olduğu gibi bir liste bulundurmaktadır: “ve biz dahi elçimizle muhabbetimiz ve dostluğumuzu belirtmek için bir **hediyeyi** gönderdik...” [68]

a. **Bir altın işlemeli kılıç (سیف سقط ذهب)** (و بدله مکاکین من سمک و سیولق محس) [69]

b. **On parça kenarı altın süslemeli Şami ipek (پمخا سقط ذهب عا.)** [70]

c. **Gürzler ve çelik teberler (دیابیس (بردغانیات و اطبار فولادی)** [71]

d. **Kırmızı kadife ve altın süslemeli iki göğüs zırhı (چوقلان مخمل احمر بمسما ر (ذهب)** [72]

e. **Altın pullu ve altın süslemeli kırmızı kadifeden bir perde (veya kilim) (sitr mukhmal aḥmar bi-ṣaffayih dhahab saqqat dhahab khāṣṣ)**

f. **Kırmızı kadife ve altın süslemeli bir at zırhı (barkuştuwān mukhmal aḥmar bi-mismār dhahab)** [73]

g. **Parlak renkli ipek kumaşla bezeli bir altın eyer takımı (سرج ذهب و عرفیه (زرک خاص)** [74]

h. **Yüz parça İskenderiye kumaşı (qumāsh Iskandarī)**

i. **Altın paralar (بندقی اهو عا)** [75]

j. **Hahlar (نخ حا)** [76]

k. **Kadife veya Şami ipek (kamkhā)**

l. **Otuz bir İskenderiye kumaşı veya kıyafeti (tafāṣil Iskandarī)**

m. **İki adet aygır (khuyul khāṣṣ-fuhul 2)** [77]

n. **Bir tane kısrak (hujūr 1)**

o. **İki fil (afyāl)**

p. **Bir yaban eşiği (himār waḥsh)**

q. **Balsam yağı içeren cam şişeler (رطل زجاج ضمهاد هن بلسان)**

36. İnal → II. Mehmed (Zilkade sonu 857 [Kasım sonu 1453]): Bu nâme on yedi hediyeyi de barındıran önceki mektubun gönderilmesinden birkaç gün sonra Memlukler tarafından gönderilmiştir. II. Mehmed’e, Mekke’ye göndermiş olduğu ve yanında ne olduğu bilinmeyen **hediyeyi** taşımakta olan elçisinin Kahire’ye sağ selamet vasıl olacağı garanti edilmektedir “muhteşem yeni saltanat tuğrası damgalı floriler (*al-aflūriyyāt al-maskūka bi ’l-sikka ’l-jayyida ’l-jadīda ’l-sultāniyya*) taşımakta olan Mekke Şerif’ine gönderdiğiniz elçinizi bir Mısır konvoyu ile yola çıkarttık.” [78]

37. Mekke Şerifi → II. Mehmed (tarihsiz): “Şerif, II. Mehmed’e tuğrasıyla göndermiş olduğu dokuz bin yeni florin (*tis’at ālāf aflūriyyat al-jadīda bi ’l-sikka ’l-Muḥammadiyya*) için teşekkürlerini sunar...” Mekkeliler

Minnettarlık nişanı olarak: **Kâbe kapısının örtüsünü (?) (burqa 'bâb al-Makka) [79], değişik Hint kumaşlarından yedi taquzat (al-aqmisha 'l-Hindiyya 'l-mutanawwi'a), zezem suyuyla yıkanmış yirmi adet sarık kumaşı (shâshâh) [Kabe'nin yanında bulunan Zemzem kuyusundan], ve Mekke güvercinleri kadar hızlı bir benekli kısrak gönderdiler...** [80]

38. II. Mehmed → İnal (18 Cemaziyülevvel 860 [24 Nisan 1456]): “Diyar-ı Rum Sultanı Muhammed ibn Murad Bey ibn Osman'ın elçisi vasıl oldu. İsmi Cemâleddin Abdullah el-Kâbuni'dir. Kendisi salı günü sultanın huzuruna bir mektup ile beraber çıktı; manzum ve mensur kısımlardan oluşan bu mektup İstanbul'un fethi müjdesini vermektedir.” Hediye bahis yoktur. [81]

39. İnal → II. Mehmed (5 Şaban 860 [9 Temmuz 1456]): “İbn-i Osman'ın elçisi geri dönerken, Memluk elçisi el-Seyfi Kanibey el-Yusufi el-Mihmandar ile beraber geri döndü.” **Belirlenemeyen bir hediyeden** bahis geçmektedir. [82]

40. Mehmed II → İnal (868 [1463]): Hediye bahis yoktur. [83]

41. Kayıtbay (r. 872-901 [1468-96]) → II. Mehmed (Zilkade 878 [Mart-Nisan 1474]): Hediye bahis yoktur. [84]

42. II. Bayezid (r. 886-918 [1481-1512]) → Kayıtbay (3 Rebiyülevvel 897 [4 Ocak 1492]): “...Sultanın Ebu Yezid bin Osman'a barış için gönderdiği elçi Emir Canbolat Şamdan geri döndü... [Rapor ettiği üzere Bayezid] onu ve yanındaki altı kişiyi onurlandırdı ve onlara hil'atler giydirdi, **köleler (mamâlik) ve cariyeler (raqîq) develer (jivâl), ipek kumaşlar (qumâsh harîr), altın (dhahab) ve diğer şeyler.**” [85]

43. Kayıtbay → II. Bayezid (Rebiyülevvel 899 [Aralık 1493-Ocak 1494]): “Ve bugünde, İbn-i Osman'ın elçisi Mısırdan ayrılarak ve Şam'a geri döndü. Yanında **atlardan (khayl) kölelere (raqîq), değerli metallere (ma'âdin), mücevherata (jawâhir) ve**

silahlara (silâh), ve diğer şeylere kadar çok sayıda çeşitli hediyeler bulundurmaktaydı...” [86]

44. II. Bayezid → Kansu Gavri (r. 906-22 [1501-16]) (Cemaziyülevvel 908 [Kasım 1502]): “Rum Meliki İbn-i Osman'ın elçisi yanında Sultan için **muhteşem bir armağan** olduğu halde ulu kapıya vasıl oldu.” [87]

45. Kansu Gavri → II. Bayezid (tarihsiz): **Harikulade hediyelerden** bahsedilmektedir, lakin detay sunulmamıştır. [88]

46. Kansu Gavri → II. Bayezid (8 Safer 909 [2 Ağustos 1503]): “Emir Azbek yanında bazı Mısırlı tacirler ve diğerleriyle Şam'a vasıl oldu. Yanlarında İbn-i Osman için **dört yarış atı ve bu atların yemi olarak balyalar halinde Mısır yoncası tohumu (birsîm) gibi çok sayıda emtia** vardı. [89]

47. Bayezid → Kansu Gavri (11 Cemaziyülahır 913 [18 Ekim 1507]): Hediye bahis yoktur. [90]

48. Kansu Gavri → II. Bayezid (19 Muharrem 916 [28 Nisan 1510]): Bir Memluk elçisi İstanbul'dan Şam'a geri döndü. II. Bayezid tarafından iyi bir şekilde ağırlandığını bildirdi. Hediye bahis yoktur. [91]

49. II. Bayezid → Kansu Gavri (Rebiyülevvel 916 [Haziran-Temmuz 1510]): Bu mektup Memluklere göndermiş oldukları **harika hediyelerden** ötürü teşekkür etmektedir, lakin başka detay içermemektedir. [92]

50. Kansu Gavri → II. Bayezid (tarihsiz): Önceki mektuba cevap. Hediye bahis yoktur. [93]

51. I. Selim (r. 918-26 [1512-20]) → Kansu Gavri (Cemaziyülevvel 918 [Temmuz-Ağustos 1512]): Bir Osmanlı elçisi, II. Bayezid'in oğlu I. Selim lehine tahtından feragat ettiğini bildiren bir nâme ile varmıştır. Hediye bahis yoktur. [94]

52. Kansu Gavri → I. Selim (12 Zilkade 918 [19 Ocak 1513]): Memluk Sultanı, I. Selim'e cülusunu tebrik etmesi için bir elçi tayin etmiştir. Hediye bahis yoktur. [95]

53. I. Selim → Kansu Gavri (1 Cemaziyülahır 920 [24 Temmuz 1514]): Ve bugünde, İbn-i Osman'ın elçisi saraya geldi ve Sultan ile görüştü... ve yanında **yirmi beş hamalın (*hammāl*) taşıdığı cömert hediyeler** bulundurmaktadır. Bunlar arasında **vaşak (*washaq*)**, **samur (*sammūr*)**, **kakım (*qāqum*)**, **Bursa kadife kıyafetleri (*athwāb mukhmal wa-Burşāwī*)** ve **kumaşlarıyla beraber Semerkant işi renkli kumaşlar (*shiqaq Samarqandī mulawwan*) vardır. Bir hamalın taşıdığı gümüş tabaklar (*awānīn fiḍḍa*) ve elçilik heyetinde bulunan **yirmi beş güzel genç köle (*khamṣa wa- 'ishrīna mamlūk ṣighūr ḥisān al-ashkāl*) vardır.** [96]**

54. I. Selim → Kansu Gavri (21 Recep 920 [11 Eylül 1514]): Memluk elçisi Kahire'ye yanında taşıdığı, I. Selim'in Kansu Gavri'yi yücelttiği (*bālagha fī ta'zīmīhi*) bir mektup ile beraber döndü. Hediyeden bahis yok. [97]

55. I. Selim → Kansu Gavri (29 Ramazan 920 [17 Kasım 1514]): Bir Osmanlı Elçisi beraberinde I. Selim'in Şah İsmail'e karşı kazandığı Çaldıran Savaşı (2 Recep 920) havadisıyla vasil oldu. Hediyeden bahis yoktur. [98]

56. I. Selim → Kansu Gavri (1 Muharrem 921 [15 Şubat 1515]): Bir Osmanlı Elçisi, I. Selim'in Kansu Gavri'yi bilgilendirdiği; eski Dulkadiroğlu beyinin oğlu Ali bin Şehsuvar ile Dulkadirli beyi ve Memluklere tabii Alaüddeve arasında çıkan ihtilafı içeren bir mektup ile beraber geldi. Kansu Gavri, Selim'in Ali bin Şehsuvar'ı Dulkadir beyi atanması talebine gücendi. Hediyeden bahis yoktur. [99]

57. Kansu Gavri → I. Selim (25 Safer 921 [10 Nisan 1515]): I. Selim'e, Memluk veya Safevi topraklarından hangisine girmeyi planladığının öğrenilmesi için, bir Memluk elçisi gönderildi. Hediyeden bahis yoktur. [100]

58. I. Selim → Kansu Gavri (14 Cemaziyülevvel 921 [26 Haziran 1515]): Bu mektupta: Osmanlı Sultanı

kuvvetlerinin Doğu Anadolu'daki maceralarını anlatmaya, Kızılbaş kalesi Kemah'ın fethiyle (5 Rebiyülahır 921 [19 Mayıs 1515]) başladıktan sonra Dulkadiroğlu beyliğinin düşüşünü (29 Rebiyülahır 921 [12 Haziran 1515]) ve beyin idamını anlatır. Osmanlı elçisi ayrıca beraberinde, Memluklere tabii **Dulkadiroğlu beyi Alaüddeve'nin kesik başını** da Kansu Gavri'ye takdim etmiştir. Selim, Gavri'ye Doğu vilayetlerinde Kızılbaş kuvvetleriyle olan harbine devam etmekte kararlı olduğunu bildirmiş ve ondan Kızılbaşlara yardım etmemesini talep etmiştir. [101]

59. I. Selim → Kansu Gavri (Ramazan sonu 921 [Kasım başı 1515]): Bir Osmanlı elçisi, Selim'in **Acemlere tabii Karahan'ın Mardin yakınlarında mağlup ettiğini havadisini; Karahan'ın kesik başıyla beraber getirmiştir.** [102]

60. Kansu Gavri – I. Selim (tarihsiz): Selim'in Karahan'a karşı kazanmış olduğu zaferi tebrik eden bu nâmeye ek olarak **“Hint toprakları melikinin (*malik al-bilāad al-Hindiyya*) bize göndermiş olduğu bir fil... çok sayıda Mısır ürünü tabaklar (*al-amti 'a l-Miṣriyya*)”** gönderilmiştir. Mektup, Memluk elçisinin Kahire'deki önemli işler için gereken miktarda odun satın alımına izin verilmesi talebini de içermektedir (*ishtirā' al-khashab al-lāzima li-ba'ḍ maṣālihinā l-muhimma fī l-Qāhira*) ve Selim'den bu işte uzmanlaşmış bir grup insanı göndermesi (*irsāl jamm min ahālī tilka l-ṣan'a*) talep edilir [103].

61. I. Selim → Kansu Gavri (Cemaziyülahır başı 922 [temmuz başı 1516]) [104]: Selim Memluk elçisine talep edilen odunu sağlamış fakat kendi marangozlarını gönderemeyeceğinden dolayı affını rica etmiştir. Zira şu anda Hristiyanlar ile savaşmak üzere yüz parça büyük gemi inşa etmektedir.

62. Kansu Gavri → I. Selim (tarihsiz): El-Gavri, Osmanlılar ve Safeviler arasında olası bir antlaşmaya arabuluculuk etmek (*al-munāsib an nuṣliha baynakum*) için ordusuyla beraber Halep'e geleceğini Selim'e

bildirir. Mektup genel olarak yumuşak bir dille yazılmıştır. Gavri, Selim'den Suriye topraklarına girmemesini talep etmiş zira "ahalisinin çoğu Sünni'dir... ümmetin en büyük alimlerini içermektedir ve geçmişte Cengiziler ve Timurluların zuhuru gibi pek çok felaketle karşılaşmıştır..." Hediye bahis yoktur. [105]

63. I. Selim → Kansu Gavri (10 Cemaziyülahır 922 [11 Temmuz 1516]): İki Osmanlı elçisi bugün Kansu'nun Halep'e, Halife'yi ve Kahire'nin dört baş kadısını da içeren devasa bir maiyet ile vasıl olmasını beklemektedir. **Aralarında kırk köle, bir samur kürkü (*abdān sammūr*), kadife kıyafetler (*athwāb mukhmal*), yün esvaplar (*athwāb şūf*), Baalbek esvapları (*athwāb Ba'albakī*) ve diğer şeyleri de barındıran hediyeler getirdiler. Selim ayrıca Halife'ye iki samur kürkü (*badanayn sammūr*), bir kadife elbise ile sırmalı eldivenler (*thawb mukhmal bi-kufūf qaşab*) ve iki güzel yün giysi (*thawbayn şūf'āl*) gönderdi.** [106]

64. Kansu Gavri → I. Selim (Cemaziyülahır 922 [Temmuz 1516]): Halep'teyken Selim'in elçisiyle gelen mutedil mektup üzerine; Kansu Gavri elçisi Moğulbay'ı Sultan Selim'e beraberinde "büyük kaplar içerisinde yüz kantar şeker ve şekerlemeler" (*mi'at qinṭār sukkar wa-ḥalwā fī 'ulab kibār*) olduğu halde gönderdi. Hediye bahis yoktur. [107]

65. Kansu Gavri → I. Selim (Cemaziyülahır veya Recep 922 [Temmuz veya Ağustos 1516]): Kansu ikinci bir elçi olarak Emir Kurtbay'ı **on binlerce dinar değerindeki cömert bir hediye** ile beraber Selim'e gönderdi. [108]

66. I. Selim → Kansu Gavri (takriben 20 Recep 922 [takriben 19 Ağustos 1516]): Elçi Moğulbay hapse atılıp tahkir edildikten sonra, Selim'in yanından mühim bir mesajla geri döner: "Efendine söyle, Mercidabık'ta karşılaşın beni." [109]

Külliyatın analizine geçmeden evvel iki genel gözlemde bulunmakta fayda var: Öncelikle, pek çok yazarın belirttiği gibi bizim temel olarak analiz ettiğimiz mefhum, hediyelerin kendisi değil onların metinlerdeki tasviri olduğunu unutmamak gerekir. Dahası bu materyalin yorumlanmasından çeşitli zorluklar yaratan, tasvirlerin nadiren canlı ve ekfrastik bir nesir formunda olmasıdır. Eski ve özel terminolojinin, el yazmalarındaki bozulmaların ve istinsah hatalarının olağan zorluklarını bir kenara itersek, vakanüvislerin kelime dünyası ve tasvirleri ile söz konusu dönemden kalan gerçek nesnelere birleştirmenin kavramsal zorlukları vardır. Genellikle, vakayinameler sadece hediyelerin genel geçer tasvirlerini sunmakta ve nadiren objelerin miktarları ve türleri hakkında bilgi vermekten öteye geçmektedir. Feridun Ahmed Bey münşeatındaki mektuplar zaman zaman beraberindeki hediyeler hakkında cafcıflı bilgiler sunmaktadır. Ancak, bir hediyein kesin mahiyeti hakkında bilmek istediklerimizin çoğunu verilen tasvire dayanarak yeniden inşa etmek imkânsız görünmektedir. [110]

İkinci olarak akılda tutulması gereken, kullanılan kaynakların diplomatik ziyaretler hakkında sağladıkları malumatta seçici olduklarına dair ampirik bir ikilem içermeleridir. Bu ziyaretlerin sadece yarısında hediyelerden bahis geçmektedir (ekteki ikinci tabloya bakınız), fakat konu Memluk ve Osmanlı sultanlarının önüne eli boş çıkan elçilere geldiğinde bu oranın daha yüksek olduğu kati görünmektedir. Ayrıca, hediye değişiminden bahis geçen toplamdaki otuz altı ziyaretten yalnızca yirmi yedisi hediyein ne olduğunu açıkça belirtmektedir. Bildiğimiz kadarıyla, bu çalışmada kullanılan kaynakların öngördüğünden çok daha fazla ziyaret ve hediyeleşme olması muhtemeldir [111]. Bu yüzden, niceliksel sonuçlara (örneğin, Memlukler Osmanlılardan daha fazla hali göndermiştir veya Osmanlılar Memluklerden daha fazla köle göndermiştir şeklinde) ulaşmaya şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir. Nihayetinde, sınırlı bir numunenin sunduğu veriyle bu tip kesin ve genel geçer sonuçlar çıkarmak; bir gölün ekosistemi hakkında birkaç ağın yüzeye çıkarttıklarına dayanarak açıklamaya benzeyen tümevarımsal bir işlemdir. İlerleyen kısımda, külliyattaki materyale alternatif bir yaklaşım sunulmakla

ANALİZ

beraber gelecekteki çalışmalar için de bazı önerilerde bulunmaktadır.

Bu tür çalışmalara özgü kavramsal, metodolojik ve filolojik tehlikeleri bir kenara koyarsak, Akdeniz’de iki emperyal sarayın arasında gidip gelen uzun ve ilginç bir emtia listesiyle karşı karşıya kalıyoruz: ince kadife ve ipekler, kılıçlar, baltalar, sarıklar, para, merhemler, filler, köleler, siyasi esirler, kesik başlar ve dahası. Bu noktada, iki ana temaya göre gruplandırılabilir olan bazı sorular aklı gelmektedir: İlk olarak, ziyaretler ve hediye alışverişi sürecinin Osmanlı-Memluk ilişkilerinin gelişimindeki rolü sorulabilir. Ziyaretler belli dönemlerde yoğunlaşmış mıdır yahut zamana mı yayılmıştır? Hediye alışverişi belirli bir noktada mı zirveye çıkar veya düşüşe geçer? Ziyaret sıklığını bir itaat belirtisi olarak mı yoksa ziyaretçi veya ev sahibinin değişen rollerinin bir işareti olarak mı okumak daha doğru olacaktır?

İkinci olarak, külliyyatı ayrıştırmak için hediyeleri iki ana ekseninde sınıflandırmak mümkündür: (a) tipolojik kategoriler ve (b) verici/alıcı. Böyle bir tasniften yola çıkılarak şunlar sorulabilir: (Belirtilen kaynaklara göre) en yaygın armağan türleri hangileriydi? Her iki tarafın da ötekine düzenli olarak göndermiş olduğu hediyeler var mıydı? Bu sorular ışığında, ticaret yollarının ve nüfuz alanlarının bir sonucu olarak hediye kategorilerinde oluşan büyük dengesizlikler, belirli emtianın yalnızca bir tarafa veya ötekine özel olduğunu mu göstermektedir?

İlk temanın sorularını ele almak için, tüm diplomatik ziyaretleri saltanat dönemlerine dayalı bir kronoloji (bkz. Ek 1’deki tablo) halinde hazırladım. Bu liste Memluklere beş elçilik misyonu gönderen I. Bayezid’in hükümdarlığıyla başlamaktadır. Saltanatının ilk yıllarında her iki sarayın ortak kaygısı, Timur’un özellikle Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye serhaddinde yarattığı tehlikeydi. Oluşturan ittifak 1398’de Bayezid’in Memluklerin nüfuz alanında olan birkaç vilayeti ele geçirmesiyle ihlal edilmiş olup; bu vaziyet Timur’un yeniden Doğu Anadolu’ya dönmesinin akabinde, Osmanlılar için çok ciddi sonuçlar doğuracaktı [112]. Ferec tahta çıktığında, Bayezid onunla Moğollara karşı yeniden bir ittifak kurmayı denemek adına pek çok pahalı armağanlar içeren bir elçilik heyeti gönderdi (bkz. yukarıdaki listede 6 no.lu madde), ancak Ferec reddetti. Bayezid Timur

kuvvetleri tarafından mağlup edildi, esir düştü ve esaret altındayken öldü. Akabinde oluşan Fetret devri boyunca, iki taraf arasında uzun bir müddet temas olmadı [113]. I. Mehmed’in kısa saltanatı süresince, Osmanlılar ve Memlukler arasındaki diplomatik ilişkiler her iki tarafında birbirlerine gönderdiği elçiler aracılığıyla devam ettirildi ve gönderilen mektupların dili iki imparatorluk arasındaki ilişkinin daha iyi bir seviyeye geldiğini göstermektedir. XV. asrın en faal hediye vereni şüphe götürmez bir şekilde Barsbay’a en az sekiz ve Çakmak’a üç elçi gönderen buna mukabil kendi sarayına gelen dokuz Memluk elçisini kabul eden II. Murad’dan başkası değildir. Bu dönem, Osmanlı-Memluk ilişkilerinin zirve noktasını teşkil ediyordu: Çeşitli kafir kuvvetlerine karşı ortak mücadelede birleşmiş olan bu iki güç nadiren birbirlerinin topraklarını ihlal etmiştir [114]. Bu iyi ilişkiler, II. Mehmed döneminin başlarında, özellikler Osmanlıların İstanbul’u fethetmesinden sonra da devam etti. Ancak Mehmed’in Karamanoğullarına ve Dulkadiroğullarına karşı güttüğü genişleme politikası ve İslam aleminde yükselen *primus inter pares* statüsü, kendisiyle Memluk hükümdarları arasında sürtünmelere sebep oldu. 1485-1491 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Memluk savaşının sonlarına kadar gergin ilişkiler devam etti, ancak XVI. Yüzyıl başlarında zuhur eden Safevi tehdidi diplomatik faaliyetleri artmasına sebebiyet vermiştir.

Her ne kadar Memluk imparatorluğu Sultan I. Selim’in eliyle felakete uğramış olsa dahi, Selim’in tahta çıkışından Memluk mağlubiyetine kadar geçen dört sene diplomatik ziyaretler ve hediye alışverişleriyle doludur. Aslında savaş ilanına kadar gönderilen mektupların dili kaçınılmaz bir çarpışmaya hazırlanan iki hükümdar için hayli zarif bir şekilde hazırlanmıştır. Özellikle 1514-1516 yılları arasında, Selim ve Kansu sınır bölgelerinde bir vekalet savaşı vermelerine rağmen ikili arasındaki resmi yazışmalarda yapay bir samimiyet havası oluşturulmuştur. Selim, Memluk destekli Dulkadir hükümdarı Alaüddeve’nin (Selim’in anne tarafından dedesi) başını Kansu’ya gönderdiğinde, Kansu’nun bundan “hoşlanması” (*li-inbisâtikum*) gerektiğini belirtmiştir ve bu “hediye” istenilen etkiyi yarattı: İbn-i İyas’ın aktardığına göre, Sultan ertesi gün kendi dairesinden dışarıya çıkamamış ve sınırlarını teskin etmek için ilaç almıştır (bkz. n. 58).

Kansu, Halep'te Selim'in elçileriyle bir araya gelip onlara hükümdarlarının saldırgan tutumu hakkında bir açıklama talebinde bulunduğu (n. 63), elçiler ondan nazikçe özür dileyerek kırk köle ve çeşitli güzel kıyafetler takdim etmişler ve Selim'in, Şah İsmail'i bitirmeye kararlı olduğun konusunda ısrarcı bir tavır takınmışlardır [115]. Bu taktik işe yaradığı görünüyorsa ki, Kansu Selim'e on bin dinarlık bir hediye ile beraber kutular içinde şeker ve şekerlemeler (Selim'in isteği üzerine) göndermiştir. İki aydan az bir süre sonra, Kansu ölmüş ve Memluk ordusu imha edilmişti [116]. Yukarıda tartışılan uyarıları göz önünde bulundurarak hediye değişimine dönersek, bazı hediye kategorilerinde bir tarafla ilişkili olarak diğerine nispeten daha fazla bahsedildiğini görüyoruz (bkz. Ek 3). Örneğin Osmanlılar, en az on iki kez köle veya esir gönderirken, Memluk tarafının bu kategoride yalnızca üç sefer hediye gönderdiği kaydedilmiştir. Sahip oldukları yüksek değere ek olarak köle armağanları ayrıca Osmanlıların gazi statüsüne dikkat çekmekte ve Avrupa ile Anadolu'daki Osmanlı fetihlerinin haberini getiren mektuplarla da bu imaj kuvvetlendirilmektedir. Memluklerin savaşçı günleri geride kaldığı için -ve bu dönemde Portekiz'in Hint ticaret yollarına düzenlediği saldırıların bir sonucu olarak kötüye giden ciddi ekonomik durum ve hıyarcıklı veba gibi çok sayıda salgın hastalıklarla karşı karşıya kaldılar- bir zamanların mağrur savaşçıları olan Mısır Sultanları bu devirleri hatırlatan köleler yerine, zırh ve silah göndermeye mecbur kalmıştır. Memlukler tarafından gönderilen hediyelere baktığımız vakit atlar, altın ve gümüş eyerler, at giysileri ve zırhları gibi Osmanlı elçiliklerinde hiç görünmeyen nesnelere sıkça rastlanmaktadır. Memlukler ayrıca Hindistan'dan getirttikleri filleri gönderirken buna mukabil Osmanlılar ise Anadolu ormanlarında bulunan tilki, vaşak ve sincap gibi hayvanları göndermişlerdir. Her iki tarafın da düzenli olarak verdiği en popüler hediyeler ise dokuma ürünleriydi. Bu alanda Osmanlılar Fars (*'Ajamī*), Avrupa (*İfranjī*) ve Osmanlı (*Rūmī*) kumaşlarını gönderirken, Memlukler ise Hint (*Hindī*) ve İskenderiye (*İskandarī*) ürünü kumaşları tercih etmekteydi. Zira bu vaziyet, iki gücün kendi komşuları, ticaret ortakları ve düşmanları tarafından üretilen emtiaya erişimini yansıtmaktadır. Osmanlıların sıra dışı hayvanlara ek olarak ipek, çuha ve samur gibi

ürünlere de Memluklerden daha fazla erişime sahip oldukları görülmektedir. Memlukler ise düzenli olarak dekoratif tekstil ürünleri (ör. halı, şal, perde vb.) göndermiştir. Kıyafetler ve gümüş sofra takımları özellikle kadife giysilerden hoşlanan ve onları büyük miktarlarda (bkz. n.28) gönderen Osmanlılar tarafından tercih edilen hediyelerdendi. Kadife, ipek ve yünlü kıyafetlerin yanı sıra samur (*sammūr*) kaftanlar da bahis geçmektedir. 1428 senesinde Balkanlar'da süren bir yıllık Osmanlı akınlarının ardından devletin Hristiyan dünyasının eşiğinde gerçekleştirdiği fütihat siyasetinin imajını yansıtmak amacıyla büyük bir hediye konvoyu (n. 13) Memluklere gönderildi. Bunlar arasında elli Rumi köle ve bir beyaz hadım ağasıyla beraber yirmi "Avrupa işi kadife giysi" bulunmaktaydı. Benzer şekilde, Selim'in Memluklere verdiği son hediye, "Baalbek ürünü kıyafetlere" yapılan atıflar (n. 63), uzun süredir Memluk imparatorluğunun bir parçası olan Suriye topraklarındaki yükselen Osmanlı hegemonyasına gönderme yapmaktadır [117].

Yüzyılın ortasındaki kaynaklarda iki ilginç madde öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Murad tarafından Çakmak'a "altmış yük ipekten samura, sincaptan vaşağa kadar değişik çeşitlerden kıyafetlerin ve otuz kadar kölenin yer aldığı muhteşem bir armağanı" (n. 25) taşıyan bir heyet gönderildi. Karşılığında Çakmak Murad'a "iki devletin tek bir bedendeki iki ruh gibi olduğunu" belirten bir name göndermiş olup Osmanlı-Memluk devletleri arasındaki samimi ilişkilerin devam edeceği ümidiyle büyük bir hediye gönderdiğine dair bilgi de mevcuttur: Büyük miktarlarda ince sarık bezlerinin, altın nakışlı birkaç yol halısı, bin parçalık kesilmemiş İskenderiye kadifesinin yanı sıra, Memlukler (Hulefâ-yı Raşidîn'in üçüncüsü) Osman bin Affan'ın (h. 644-656) (n. 26) eliyle Kufi hatla yazılmış bir Kur'an da gönderdi. Böyle bir hediye, ona eşlik eden lüks eşyalardan tamamen farklı bir konumda yer almakta ve bambaşka bir mesaj iletmekteydi. Bu Kur'an İslam tarihinde çok önemli bir mevkiye haizdir [118]. Müslümanlar arasında geleneksel olarak kabul gören görüşe göre, Osman İslam toplumunun ilk yıllarında tek bir Mushaf'ın derlenmesine yol açan redaksiyon sürecinin mimarıydı. Yine geleneklere göre bunun dışındaki diğer kitapları yok ettirdikten sonra katiplere bu Mushaf'ın istinsahının yapılmasının akabinde Suriye, Irak

ve Arap yarımadasındaki imparatorluğun idari merkezlerine gönderilmesi talimatını vermiştir. Bir diğer rivayete göreyse Osman bu Mushaf'ı okurken suikasta uğramış ve kanı Mushaf'ın varaklarına dökülmüştür. Böyle bir hediye taşıdığı muazzam sembolik güç ve etki Osmanlılara kaybedilmeyecek kadar değerliydi. Kahire'nin Memlukler tarafından Abbasi Hilafetinin yeni merkezi olarak ihya edilmesi sonrasında Memluk Sultanı kendini kutsal şehirler Mekke ve Medine'nin koruyucusu yani Hâdimü'l-Harameyn olarak ilan etti. Osman Mushaf'ının armağan olarak verilmesi bir yandan "kafir" taarruzları karşısında Sünni Müslümanların dayanışma mesajını göndermekteydi. Öte yandan, bu aynı zamanda Memluklerin Müslüman dünyasında siyasi meşruiyetin nihai hâkimi olarak kaldıkları görüşünü takviye eden bir eylem telakki edilebilir. Sonuç olarak, Osmanlıların yaptığı gibi güneydoğu Avrupa'daki fetihlerden toplanan uçarı ve egzotik armağanlar göndermekten ziyade; İslam'ın doğuş yerinden paha biçilmez bir kutsal emanet göndermek oldukça başka bir şeydi [119].

İkinci dikkat çekici armağan ise 1453 gibi çok mühim bir tarihe denk gelmektedir. Osmanlılar İstanbul'u fethettiklerinde, II. Mehmed Memluk Sultanına mübarek haberi taşıyan bir elçinin yanı sıra, o esnada Memluklere tabi Mekke Şerif'ine de ayrı bir heyet göndermiştir. Şerif'e yazılan mektubun belirttiği üzere (n. 34): "Fetih ganimetinden iki bin florin saf altını bizzat size ve diğer yedi bin altını da Mekke ve Medine'deki fakirlere dağıtılması için gönderdik." Şerif'in Mehmed'e verdiği cevapta görüldüğü üzere (n. 37), Osmanlı'nın aslında bu meblağdan çok daha fazlasını gönderdiğini göstermektedir: "O mübarek fethin ganimetinden, Mehmed'in mührüyle beraber dokuz bin florin" (*tis 'at ālāf aflūriyyāt al-jadīda bi 'l-sikka al-Muḥammadiyya min anfāl tilka 'l-balda 'l-aẓīma*) aldığını doğrulamaktadır. Osmanlı konvoyunun Mekke'ye doğru Kahire'den ayrılmasından sonra bir mektup gönderen Memluk Sultan'ı İnal, "mükemmel yeni saltanat mührüyle damgalanan florilerin" (*al-aflūriyyāt al-maskūka bi 'l-sikka 'l-jayyida 'l-jadīda 'l-sultāniyya*) güvenli bir şekilde istikametlerine ulaştırılması dileğini (bkz. n. 36) bildirmiştir. Bu hediye iki sebepten büyük önem ihtiva etmektedir. Öncelikle, II. Mehmed Memluklere bağlı Mekke Şerif'ini himaye ederek İslam

dünyasının siyasi liderliği için açıkça bir iddia ortaya koymaktadır ve İstanbul'un fethinden ganimet olarak alınan ve kendi mührüyle damgaladığı altın paraları gönderme kararı kendisini hem İslami hem de Roma geleneklerinin varisi olarak gördüğünün işaretidir. İkinci olarak, Türk altın florileri ve dukalarının -Venedik orijinallerinin Osmanlı kopyaları- 1425 senesinde üretildiği biliniyor olsa da Feridun Ahmed Bey'in münşeatindeki 1453 yılından iki mektupta (n. 34, n. 36) belirtildiği üzere, Osmanlı Sultanlarının altın sikkelerin üzerine kendi isimlerini basmaya 1477-78'de bastırılan sultanilerden çok daha önce başlamış oldukları görülmektedir [120].

Gelecekteki Çalışmalara Yönelik Sorular

Yukarıdaki külliyatta sunulan materyaller konusunda bazı ek sorular yöneltilebilir ve burada belirtilen konuların bir kısmına yönelik yeni sorgulamalar yapılabilir. Benim kabul ettiğim yaklaşım, külliyyatı farklı hediye kategorilerine göre (tekstil, metal eşyalar, köleler, hayvanlar vb.) ayırtmak oldu. Ancak farklı niteliksel değişkenlere veya değer birimlerine göre düzenlenen başka hiyerarşiler ve tasnifler olup olmadığını sormak da aynı şekilde geçerli görülebilir. Diplomatik temaslarını ayrıntılı protokollere göre yapılandırılan bu iki imparatorluğun bürokrasilerinde, hediye seçimi acaba konvansiyonel "anlam" ile ilgili bir dizi kuralları mı bağlıydı? Bu özel bağlamdaki hediyelerin "anlamı" ve diğer coğrafi ve kronolojik bağlamlardan gelen hediye alışverişleri arasında herhangi bir devamlılık söz konusu mudur[121]?

Bu makalenin amacı, tarihi kaynaklar ve inşa metinlerine dayanarak XV. asır boyunca, iki Müslüman devlet arasındaki hediye alışverişinin tarihini oluşturmaktır. Bu dönemde yapılan hediye alışverişini ihtiva eden bir "envanter iskeleti" ve diplomatik kronoloji oluşturmanın yanı sıra; diğer kaynakların (özellikle Osmanlı tarafından) bir araya getirilmesi, farklı hükümdarların hediye verme alışkanlıklarına ve zevklerine, diplomatik mesajların hediyelerin dili aracılığıyla hangi yollardan ulaştırıldığına ve XV. yüzyılda mevcut olan çeşitli lüks ürünler üzerine daha fazla ışık tutabilir.

EK

Aşağıdaki tablolar, vakayinamelerden toplanan verilere dayanarak tarih ve saltanata (tablo 1), hediye alışverişinin durumuna göre detaylı bir şekilde (tablo 2), ve hediye kategorilerine (tablo 3) göre sıralanmaktadır.

Tablo 1. Osmanlılar ve Memluklerin gönderdikleri elçiler

Osmanlılar	Elçilerin sayısı		Memlukler
I. Bayezid	4	0	Berkuk
	1	0	Ferec
I. Mehmed	2	1	El-Müeyyed Şeyh
II. Murad	8	5	Barsbay
	3	4	Çakmak
II. Mehmed	4	5	İnal
	3	3	
	1	1	Mekke Şerifi
	0	1	Kayıtbay
II. Bayezid	1	1	Kansu Gavri
	2	4	
I. Selim	7	7	

Bu tablodaki sayılar Osmanlı ve Memluk saraylarından gönderilen elçilik misyonlarının miktarına aittir.

Tablo 2. Ziyaretler ve Hediye alışverişleri

Diplomatik ziyaretler ve hediyeler	Sayı
Diplomatik ziyaretler	66
Hediye bahsi geçen ziyaretler	36
Hediye bahsi geçmeyen ziyaretler*	30
Hediyeler hakkında detay verilenler	27
Hediyeler hakkında detay verilmeyenler	11
Osmanlıların gönderdiği hediyeler	23
Memluklerin gönderdiği hediyeler	16

* Hediye değişimi bir tarafın ötekine tek seferde bir veya daha fazla hediye vermesi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, gelen elçinin hediyesini takdim ettikten sonra sultanın bunlara mukabil olarak hediye vermesi şeklinde, her bir diplomatik ziyaretin birden fazla hediye değişimi içerebileceği de akılda bulundurulması gereken önemli bir ayrıntıdır.

Tablo 3: Hediye Alışverişinin Kategorileri

Hediye Türü	Osmanlılar	Memlukler
Köleler ve Esirler	(6) on köle	(13) köleler
	(9) otuz köle	(15) iki Giritli köle
	(13) elli Rumi köle ve bir beyaz hadım	(43) köleler
	(25) otuz köle	
	(27) esirler, elli köle, beş cariye	
	(28) beş Rumi cariye	
	(33) esirler ve köleler	
	(42) köleler ve cariyeler	
	(53) yirmi beş köle	
	(58) Alaüddeve'nin başı	
	(59) Karahan'ın başı	
	(63) kırk köle	
Hayvanlar	(6) on at	(8) iki at
	(9) kuşlar, av hayvanları	(24) bir fil
	(13) kuşlar, samur, gri sincap, vaşak, tilki	(26) üç fil
	(42) develer	(35) üç at, iki fil, bir yaban eşiği
		(37) bir at
		(43) atlar
		(46) dört yarış atı
	(60) bir fil	
Giyim	(9) ipek kıyafetler	(26) on sarık kumaşı, on elbise, dört ipek mendil, yedi mendil, on dört şal, yedi ipek giysi, altı sadiyyat/salariyyat?????????
	(12) II. Murad'ın kendi kıyafetleri, altın sırmalı bir sarık ve saf altından bir başlık	(35) otuz bir İskenderiye giysisi
	(13) Avrupa ürünü yirmi kadife elbise	
	(25) çeşitli elbiseler	
	(28) beş sandık günlük kıyafet, beş sandık kadife elbise	
	(53) kadife kıyafetler ve Bursa kıyafetleri	
	(63) samurdan elbiseler, kadife kıyafetler, yünlü giysiler, Baalbak kıyafetleri, sırmalı eldivenler	
Halılar		(26) altın püsküllü dört halı
		(35) halılar
Deri		(26) yirmi beş deri çanta
Madeni Eşya	(6) iki gümüş kase, on parça gümüş tabak	
	(28) beş sandık gümüş eşyalar	
Eyerler		(8) iki altın/gümüş eyer
		(26) on beş eyer, bir altın eyer
		(35) bir altın eyer
Dini Hediyeler		(26) Osman Mushafı
		(37) Mekke kapısının örtüsü, zezem suyuyla yıkanmış yirmi sarık kumaşı

Hediye Türü	Osmanlılar	Memlukler
Tekstil Kürkleri	(6) on parça elbise kumaşı	(8) beş takuzat Mısır kumaşı
	(7) beş takuzat Rumi kumaşı, üç takuzat Avrupa kumaşı, iki bohça Acem kumaşı	(13) kumaşlar

	(25) altmış yük ipek, samur, sincap ve vaşak	(26) on bin parça İskenderiye kadifesi
	(27) kumaş, ipek, kadife	(35) on parça Şam ipeği, bir kırmızı kadife perde, İskenderiye kumaşları, kadifeleri veya Şam ipeği (kamkha)
	(28) beş sandık çiçek bezeli ipek	(37) yedi takuzat Hint kumaşı
	(33) kumaşlar	
	(42) ipek kumaşlar	
	(53) yirmi beş hamalın taşıdığı vaşak, samur ve kakım, renkli Semerkant kumaşları	
Silahlar		(26) iki kılıç (altın ve gümüş), altın 'ajanat????, çelik ve gümüş miğferler, iki göğüs zırhı, at zırhı, dört teber, yaylar, altın bıçak
		(35) altın kılıç, gürz ve çelik teberler, iki zırhlı yelek, kırmızı kadifeli at zırhı
		(43) silahlar (????)
Merhemler		(26) balsam yağı
		(35) balsam yağı
Para	(5) iki yüz bin dinar	(35) altın sikkeler
	(34) dokuz bin altın flori	(65) on bin dinar
Değerli Metaller ve Mücevherat	(42) altın	(43) değerli metaller, mücevherler
Diğer		(8) Hint ve İskenderiye tabakları
		(60) Mısır ürünü tabaklar

Yukarıda belirtilen parantez içindeki numaralar hediye sunulan diplomatik ziyaretleri ifade etmektedir.

NOTLAR

[1] Yazarın notu: Bu makale aslında Harvard Üniversitesinde Profesör Gülrü Necipoğlu'nun bir seminer dersinde projesi olarak yazıldı. Daha sonra New York şehrinde Şubat 2006'da Historians of Islamic Art Association tarafından düzenlenen bir sempozyumda sunuldu. Gülrü Necipoğlu'na ve diğerlerine değerli yorumları için teşekkür ederim: David Roxburgh, Stefano Carboni, Ghada Qaddumi, Wheeler Thackston, Marcus Milwright, Jeff Spur, Andras Riedlmayer, Lutz Ilisch, and Cihan Yuksel, ve ayrıca anonim bir eleştirmene. Harun'un Şarلمان'a armağanı konusunda ayrıntılı bilgi için, Einhard ve Notker the Stammerer "Two Lives of Charlemagne" Lewis Thorpe çevirisine bakılabilir (Harmondsworth, 1969), 70, 145. Egzotik hayvanlarla ilgili armağan hususundaki çalışmalar için ayrıca bkz. Helmut Nickel, "Presents to Princes: A Bestiary of Strange and Wondrous Beasts, Once Known, For a Time Forgotten, and Rediscovered," *Metropolitan Museum Journal* 26 (1991): 129-38; Leslie Brubaker, "The Elephant and the Ark: Cultural and Material Interchange across the Mediterranean in the Eighth and Ninth Centuries," *Dumbarton Oaks Papers* 58 (2004): 175-95.

[2] Hediye alışverişi konusundaki teorik ve antropolojik literatür; "Essai sur le don: Forme et raison de l'echange dans les societes archaiques," *L'Annee Sociologique* 1 (1925): 30-186. Ortaçağ İslam dünyasında ve Müslüman-Avrupa devletleri arasındaki hediye alışverişi için, bkz. A. Beihammer, "Die Kraft der Zeichen: Symbolische Kommunikation in der byzantinisch-arabischen Diplomatic des 10. und 11. Jahrhunderts," *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 54 (2004): 159-89; Anthony Cutler, "Les echanges de dons entre Byzance et Islam (IXe-XIe siecles)," *Journal des Savants* (Ocak-Haziran 1996): 51-66; Anthony Cutler, "Gifts and Gift Exchange as Aspects of the Byzantine, Arab, and Related Economies," *Dumbarton Oaks Papers* 55 (2001): 247-78; Oleg Grabar, "The Shared Culture of Objects," in *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, ed. Henry Maguire (Washington, D.C., 1997), 115-29; Muhammad Hamidullah, "Nouveaux documents sur les rapports de l'Europe avec l'Orient Musulman au Moyen Age," *Arabica* 7 (1960): 281-300; Eva Hoffman, "Pathways of Portability: Islamic and Christian Interchange from the Tenth through

the Twelfth Century," *Art History* 24, 1 (Şubat 2001): 17-50. Bu yazı basılırken, Profesör Necipoğlu bana benzer bir konuyu kapsayan Türkçe bir makaleyi önerdi: bkz. Cuneit Kanat, "Osmanlı ve Memluk Devletleri'nin Birbirlerine Gönderdiği Armağanlar," in *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu (8-10 Nisan 1999) Bildirileri*, ed. Turan Gökçe (İzmir, 2000), 35-52.

[3] Bkz. Shai Har-El, *Struggle for Domination in the Middle East: The Ottoman-Mamluk War 1485-91* (Leiden, 1995); Emire Cihan Muslu, "Ottoman-Mamluk Relations: Diplomacy and Perceptions" (Doktora tezi., Harvard University, 2007); Yusuf Ali al-Thakafi, "The Diplomatic Relationship between the Ottoman Empire and the Mamluk Empire in the First Quarter of the Sixteenth Century" (Doktora tezi., Michigan State University, 1981); Aḥmad Fu'ād Mutawallī, al-Faṭḥ al-'Uthmānī li 'l-Shām wa-Miṣr wa-muqaddimaātuḥu min wāqī' al-wathā'iq wa 'l-maṣādir al-Turkiyya wa 'l-'Arabiyya al-mu'āṣira lahā (Kahire, 1976). Ayrıca bkz. Carl F. Petry, *Twilight of Majesty: The Reigns of the Mamluk Sultans al-Ashraf Qaytbay and Qansuh al-Ghawri in Egypt* (Seattle, 1993), 88-119, 173-227.

[4] Abu 'l-Maḥāsin Jamāl al-Dīn Yūsuf ibn Taghrībirdī, *ḥawādith al-duḥūr fī madā 'l-ayyām wa 'l-shuhūr*, ed. Kamal al-Din 'Izz al-Din, birinci edisyon, 2. cilt. (Beirut, 1990-).

[5] Abu 'l-Maḥāsin Jamāl al-Dīn Yūsuf ibn Taghrībirdī, *History of Egypt, 1382-1469 A.D.*, ed. William Popper, University of California Publications in Semitic Philology 13-14, 17-19, 22-23 (Berkeley, 1909-29). Ibn Taghrībirdī genellikle Mısır'da yaşadı. Kroniğinin bu kısmı 1382-1469 arasındaki devri kapsamaktadır.

[6] 'Alī ibn Dāwūd al-Sayrafī, *Nuzhat al-nufūs wa 'l-abdān fī tawārīkh al-zamān*, ed. Hasan Habashi, 4. cilt. (Kahire, 1970). Ibn Sayrafī tarihi 1382'den 1445'e kadar olan dönemi kapsamaktadır.

[7] Shams al-Dīn Muḥammad Ibn Tūlūn, *Mufākahat al-khillān fī ḥawādith al-zamān*, ed. Muhammad Mustafa, 2. cilt. (Kahire, 1962). Ibn Tolun Şam'da yaşamıştır; Kroniği 1479-1520 yılları arasında kapsamaktadır.

[8] Feridun Ahmed Bey, *Münşe 'atū's-selāṭīn*, 2. cilt. (İstanbul, 1848). Feridun Ahmed Bey III. Murad saltanatında Osmanlı devletinin nişancılığını yapmıştır.

[9] Abu 'l-Barakāt Muḥammad ibn Aḥmad Ibn İyās, *Badā'i' al-zuhūr fī waqā'i' al-duḥūr*, ed.

Muhammad Mustafa, ikinci edisyon., 9. cilt. (Kahire, 1960-62). İbn-i İyas için ayrıca bkz., *Journal d'un bourgeois de Caire: Chronique d'Ibn Iyas*, çev. Gaston Wiet, 2 cilt. (Paris, 1955); Ibn Iyas, *Histoire des Mamlouks circassiens*, çev. Gaston Wiet (Kahire, 1945).

[10] Taqī al-Dīn Abu 'l-'Abbās al-Maqrīzī, *al-Sulūk li-ma'rifat duwal al-mulūk*, ed. Muhammad Mustafa Ziyada, ikinci edisyon., 4. cilt. (Kahire, 1934).

[11] Bazı durumlarda, bir tarafın gönderdiği bir mektup diğer tarafın gönderdiği bir hediyeye değinebilir, bu nedenle her zaman gönderenin ve muhatabın her zaman sırasıyla alıcı ve verici olduğu durum söz konusu değildir.

[12] Hediye ile alakalı terminoloji için aşağıdakiler dahil çeşitli kaynaklara başvurdum: R. Dozy, *Supplement aux dictionnaires arabes* (Beirut, 1968); R. Dozy, *Dictionnaire detaille des noms des vêtements chez les arabes* (Beirut, 1969); L. A. Mayer, *Mamluk Costume: A Survey* (Geneva, 1952); L. A. Mayer, *Islamic Metalworkers and Their Works* (Geneva, 1959); L. A. Mayer, *Islamic Armourers and Their Works* (Geneva, 1962); D. Nicolle, *Encyclopaedia of Islam, New Edition (EI2)* (Leiden, 1960-2004), s.v. "Silāh"; Ahmad ibn al-Rashīd Ibn al-Zubayr, *Book of Gifts and Rarities = Kitāb al-Hadāyā wa al-ṭuḥaf*, çeviri Ghada al-Qaddumi (Cambridge, Mass., 1996); Robert B. Serjeant, *Islamic Textiles: Material for a History up to the Mongol Conquest* (Beirut, 1972); Yedida K. Stillman et al., *EI2*, s.v. "Libās"; Yedida K. Stillman et al., *EI2*, s.v. "Tirāz"; Yedida K. Stillman, *Arab Dress from the Dawn of Islam to Modern Times: A Short History* (Leiden, 2003).

[13] Ibn İyās, *Badā'i' al-zuhūr*, cilt 1, pt. 2., p. 390. Bu ziyaret esnasında I. Bayezid'in henüz sultan olmadığına dikkati çekmek gerekir, zira bu elçi babası I. Murad tarafından gönderilmiştir. 1366'da bir başka Osmanlı elçisinin Kahire'ye yaptığı ziyaretin tartışması için bkz. Muslu, "Ottoman-Mamluk Relations," 34-35 n. 23. Muslu, Ibn İyas'ın 150 yıl sonra yazdığı gibi elçiyi gönderenin Osmanlılar değil aslında Menteşe beyi Orhan olduğunu savunmaktadır.

[14] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selāṭīn*, 1:116-17.

[15] Age, 1:117-18.

[16] Ibn İyās, *Badā'i' al-zuhūr*, 1. cilt, pt. 2, p. 462.

[17] Ibn Taghrībirdī, *History of Egypt*, 13:148.

[18] Ibn al-Sayrafī, *Nuzhat al-nufūs*, 2:118.

[19] al-Maqrīzī, *al-Suluk*, üçüncü cilt, pt. 3, p. 1069.

[20] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selāṭīn*, 1:145. taqūzāt terimi dokuz sayısından gelen bir ölçü birimi gibi görünmektedir. İfranji terimi özellikle Frenk veya Fransız anlamına gelmez. Bu kumaş Venedik, Macar veya başka bir Avrupa menşeli olabilir. Halil İnalıcık'ın dediği gibi, bu hediye dolu ziyaret, Mehmed'in Memluk Sultan'ının tabiiilerinden biri olan Karamanlılara karşı başlattığı seferden önce gerçekleşmiştir.

[21] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selāṭīn*, 1:146.

[22] Ibn al-Sayrafī, *Nuzhat al-nufūs*, 2:466. Bu hediyeye eşlik eden mektup (4 Şevval 822 tarihli [24 ekim 1419]) Feridun Ahmed Bey'de bulunmaktadır, *Münşe'atü's-selāṭīn*, 1:164-65. Mektup bize, elçilik heyetinin başının Hayreddin Halil Bey olduğunu bildirmekte ancak İbn-i Sayrafī'nin saydığı hediyelerden bahsetmemektedir. Çalışmamın kapsamını sınırlama çabası içerisinde, diplomatik protokolda çok önemli yeri olan hil'at giydirme eylemini hediyelere dahil etmedim.

[23] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selāṭīn*, 1:165-66. I. Mehmed tarafından evvelden gönderilmiş olan mektuba cevap niteliğindedir.

[24] Ibn al-Sayrafī, *Nuzhat al-nufūs*, 3:28. Barsbay'ın hediyeleri " wa-qaddama huwa aydan li 'bn 'Uthmān ashyā' min 'indahu," şekilde telaffuz edildiği üzere Barsbay dahi kendi kıyafetlerini göndermiş olabilir. Bu tip bir hediye için bkz. 2 Rebiyyülevvel 831 (21 Aralık 1427) tarihli hediye değişimine.

[25] Ibn al-Sayrafī, *Nuzhat al-nufūs*, 3:128-29.

[26] Ibn al-Sayrafī, *Nuzhat al-nufūs*, 3:131-32. Bu ziyaret ayrıca Ibn Taghrībirdī'nin, *History of Egypt* adlı eserinde de geçmektedir, 18:55, ancak hediye bahis yoktur: "Sultan Kale'deki Adalet Sarayının eyvanlı odasında bir kabul töreni düzenledi; Bursa, Edirne ve Anadolu'daki nice diyarın hükümdarı Murad ibn Osman'ın elçileri buraya getirildiler. Emirler, Sultanın memlukleri, düzenli ordu ve diğerlerinin, Eyvanlı Salon'a özgü bir şekilde hazır buldukları muhteşem bir kortejdi. Zira böyle bir tören al-Malik al-Zahir Çakmak devrinden beri görülmemiştir; o günlerin törenlerini ve protokolünü bilen herkes bugün vefat ettiği için, herhangi bir hükümdar bunu tekrar yapmak istese mümkün olmaz."

- [27] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selâtin*, 1:195-97.
- [28] Age., 1:197-98. *Chandakī* ile büyük ihtimalle X. yüzyılda tahkim edilirken hendeklerle çevrildikten sonra Chandak (Arapçadan Khandaq) ismini alan Girit'teki Kandiye şehri kast edilmektedir.
- [29] Age., 1:198-200.
- [30] Age., 1:200-201.
- [31] Age., 1:201-2.
- [32] Age., 1:202-3.
- [33] Age., 1:203-5.
- [34] Age., 1:205-6.
- [35] Age., 1:206.
- [36] Ibn al-Sayrafî, *Nuzhat al-nufûs*, 3:376.
- [37] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selâtin*, 1:208.
- [38] Ibn al-Sayrafî, *Nuzhat al-nufûs*, 4:176-77. Shıqaq terimi ile elbise büyüklüğündeki kumaşların parçaları kast edilmektedir: bkz. Stillman, *EI2*, s.v. "Tirâz." Bu elçi tarafından teslim edilen mektup büyük ihtimalle Feridun Ahmed Bey'in, *Münşe'atü's-selâtin* eserinde belirtilen hediye bahis geçmeyen mektuptur 1:209-12. Ayrıca bkz. Ibn İyâs, *Badâ'i' al-zuhûr*, 2:223.
- [39] Ibn al-Sayrafî, *Nuzhat al-nufûs*, 4:179.
- [40] Bu liste Feridun Ahmed Bey'in *Münşe'at'ında*, II. Mehmed'in Memluk sultanının himayesinde addettiği Karamanoğlu'na karşı sefere çıktığı esnada görünmektedir. Bkz. H. İnalçık, *EI2*, s.v. "Mehammed I." 1:214. Mektup 20 Zilhicce 843 yani bu elçinin yola çıkmasından bir gün önceye aittir. Izgara tarzında listelenen envanterdeki terimlerin çoğunu okumak hayli zordur. Bu iş için 1848 basım tarihli Feridun Ahmed Bey'in eseriyle, aynı eserin 1858 baskısını ve el yazmalarını (İstanbul, Süleymaniye, Ms. Fatih 4126; İstanbul, Ms. Ragıp Paşa 1521) karşılaştırdım. Bazı özel kelimeleri çözmemde bana yardımcı olan Norman Stillman, Wheeler Thackston, Andras Riedlmayer, and Ghada Qaddumi'ye yardımları için minnettarım.
- [41] Bu Kur'an'ın Topkapı Sarayı Kutsal Emanetler Dairesi'nde sergilenen Osman bin Affan'a ait Kur'an ile aynı olduğuna yönelik şüpheler mevcuttur. Bkz. Hilmi Aydın, *The Sacred Trusts: Pavilion of the Sacred Relics, Topkapı Palace Museum, Istanbul*, ed. Talha Uğurluel ve Ahmet Doğru (Somerset, N.J., 2004), 94.
- [42] Saqqât kavramı için, bkz. Dozy, *Supplement*, belirtildiği üzere: "Damasquiner-

incruster Tor ou Fargent dans le fer ou l'acier." Ayrıca bkz. Mayer, *Mamluk Costume*, 44: "Vakanüvisler sürekli olarak gümüş (musaqqata bi-fıddâ) veya altın işlemeli ve mücevher kakmalı kılıçlara göndermede bulunmaktadırlar." ملحوريه sıfatı ise gizemini korumaktadır.

[43] Bu girdide altın kaplı meta için bir tanım bulamadım. Envantere yerleştirilişine bakarsak bir çeşit silah gibi görünmektedir.

[44] Bu kesinlikle farfalât yerine qarqalât olmalıdır. Qarqalât üç şeye karşılık gelebilir: kolsuz bir elbise; bir kruvaze (Dozy, *Supplement*); veya üst göğüs zırhı. Bu hususta Mayer'in belirttiği üzere *Mamluk Costume*, 40: "XV. asrın başlarında üst zırhlar qarqalât olarak isimlendirilmektedir. Bu Qalqashandi'nin tanımında sahih bir şekilde görülmektedir: the qarqal zırhı kırmızı ve sarı sırmalar (dibaj) ile kaplı demir pullardan yapılmaktadır. Ibn Taghribirdi kolsuz üst zırhlara özel atıflarda bulunmuştur." Verilen isim yani Muhammad Kabari qarqal'ın ustası olabilir.

[45] Dozy, *Supplement*, bu kelimeyi bir çeşit at zırhı gibi caparaçons şekilde anlatır. Hem bu hediye hem de önceki için, uygun isimlerin varlığı eserin imzalandığını göstermektedir.

[46] Bu tür listelemenin manası açık değildir. Mismâr terimi bir çivi veya mandal anlamına gelebilir. Başvurulan el yazmaları, eserlerin basılmış versiyonundan başka alternatifler sunmamaktadır.

[47] Bu kelimenin muhtemel okunuşlarından birisi zarkash (sırma) olabilir, yazım hatası (saqqât) olsa dahi saqqât (metal ürünü olduğunu belirtir) kelimesi olması pek olası değildir.

[48] *Sâdhij* "sade" veya "işlemesiz" anlamına gelmektedir; bu terim sade-renkli, desenli-basma kumaş çeşitlerini ayırmak için kullanılıyor olabilir. Dolayısıyla, bu girdi sade kırmızı kumaştan hediye anlamına gelir. Alternatif olarak girdinin rozet desenindeki on sarık bezinin listelenmesinden hemen sonra gelmesi göz önünde bulundurulduğunda, Sâdhij sade ve kırmızı olarak gönderilen sarık bezlerinden birisi olabilir.

[49] Yine burada, büyük ihtimalle bir ustayla ilişkilendirilen bir eser vardır. *Qaws* bir yay çeşididir, ama صمته kavramı daha az nettir. Bir el yazması (Ms. Ragıp Paşa 1521) alternatif olarak حمسه yani *khamsa* (beş) anlamını vermektedir. Ancak, hediyelerin sayısı her zaman girdinin sonunda yer aldığı için bu okumanın ihtimali hayli düşüktür.

[50] Başvurulan el yazmalarında, *tafşīla* ("giysi" için genel geçer bir ifade) sözcüğüne benzeyen bir varyantı şeklinde görülmektedir. İkinci kelime *shāpūrī* gibi okunabilir, böylece bunlar bir çeşit Acem kıyafeti olabilir. Alternatif bir okuma *shalwār* (pantolon) olabilir. Açıklamanın geri kalanı esrarengizdir.

[51] Madde eyerin iki parça halinde tanımını içermektedir, ilki altından bir sırma ile bezenmiş, ikincisi ise büyük miktarda altından (600 miskal) yapılmıştır. Başvurulan el yazmasında ise bazı küçük değişiklikler içermekle birlikte, yazıyı deşifre etmeye yardımcı olmamaktadır.

[52] *Mandīl* bir mendil veya havlu türüdür. *Nakh* kelimesi ise keçe, kilim veya halıyı kastediyor olabilir, ama burada altın işlemeli bir ipek kumaş türü olması muhtemeldir. Bkz. Dozy, *Dictionnaire detaille*, 221.

[53] Yirmi beş adet *buhār* denilen, ki Dozy'nin *Supplement*'ına göre "un sac fait de peau de veau, ou selon d'autres, sac fait de la peau du cou du chameau" anlamına gelmektedir, materyalden sonra yedi havlu veya mendil görmekteyiz.

[54] Yine burada, esrarengiz *sādhij* kelimesiyle karşılaşıyoruz. El yazmaları da alternatif bir varyasyon sunmadı.

[55] İlk kelime bıçak anlamına gelen *ma'sha* olabilir.

[56] Son kelime balsam yağının çıkartıldığı yere yönelik bir tanım olabilir.

[57] *Fūṭa* bir şal veya eşarptır ve *kāfūr* kelimesi düzenli olarak parfüm şeklinde kullanılan kâfur anlamına gelir. Tıpkı mendillerin düzenli şekilde miske bandırılması gibi bu şallara da kâfur esansı sürülmüş olabilir.

[58] *Tafāşīl* kavramı kıyafetlere veya kumaş parçalarına atıfta bulunuyor olabilir. Bkz. Dozy, *Supplement*, s.v. "*tafşīla*."

[59] *Sa'diyyāt* terimi aslında *sallāriyyāt* (kötü yazılmış ayn harfi, kolaylıkça yanlış yazılabilecek olan lam-elif, ve re şeklindeki dal olabilir. *Sallāriyya* ise Memluklerde yaygın olan kısa kollu bir ceket türüdür; bkz. Stillman, *Arab Dress*, 69-70. Alternatif bir okuma ise *Sa'idiyyāt* olabilir ki bu durumda Yemen işi bir kıyafete atıf yapılabilir, Hz. Muhammed'in sahabelerinden Sa'īd b. al-'As'tan rivayet olunur. Bu önerisi için Dr. Ghada Qaddumi'ye minnettarım.

[60] Ibn al-Sayrafi, *Nuzhat al-nufūs*, 4:311-12. Ayrıca bkz. Ibn Iyas, *Badā'i' al-zuhūr*, 2:247. Bahsedilen esirler II. Murad'ın komutasındaki

Osmanlı ordusunun Haçlıları mağlup ettiği meşhur Varna Savaşı'ndan birkaç ay öncesidir. Her ne kadar o zamanki resmi padişah bir sene sonra 1451'de tahttan indirilecek olan on üç yaşındaki II. Mehmed olsa dahi hediyeler ve esirler kaynaklara göre II. Murad tarafından gönderilmiştir.

[61] Ibn al-Sayrafi, *Nuzhat al-nufūs*, 4:324. Eğer köle kızların kafeslere konduğunu ve sultana takdim edildiği gibi ihtimali zayıf görünen bir iddiayı varsaymadığımız sürece belirtilen yirmi beş kasanın yirmisini bunlar oluşturur. Bu hediyeleşme II. Mehmed'in kısa süren ilk saltanatında (1444-46) gerçekleşmiştir. Ayrıca bkz. Ibn Iyas, *Badā'i' al-zuhūr*, 2:252.

[62] Ibn Taghribirdi, *History of Egypt*, 19:117.

[63] Age., 19:125.

[64] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selāṭin*, 1:265-66.

[65] Age., 1:266-68.

[66] Age., 1:237. Kaynaklara göre bu esirler, üst rütbeli Bizans devlet adamlarıydılar.

[67] Age., 1:240.

[68] Age., 1:238-39. Karmaşıklık durumlarında, Basılı metin ile aynı eserin üç el yazmasını karşılaştırdım: İstanbul, Süleymaniye, Ms. Fatih 4070, Ms. Fatih 4126; İstanbul, Ms. Ragıp Paşa 1521.

[69] El yazmaları altıncı kelime için *sakākīn* (bıçaklar) kelimesinin bir varyantını önermektedir, öteki türlü tanımın kalanını deşifre etmek mümkün olmayacaktır.

[70] Bu Şam ipeği olan *kamkhā*'nın bozulmuş hali olabilir. Ayn ve elif harfleri on rakamının kısaltması olabilir.

[71] Birinci terim *dabābīs*'in (gürz anlamına gelen *dabbūs*'un çoğulu) bozulmuş halidir.

[72] *Chuqal* işlenmiş bir üst göğüs zırhıdır; bkz. D. Nicolle, *EI2*, s.v. "Silah."

[73] Bkz. n. 44.

[74] Burada altın işlemeli altından bir eyere (bkz. hediye nu. 26-q) başka bir referans vardır. El yazmaları bize bundan başka versiyonlar hakkında bilgi vermemektedir.

[75] *Bundūqī* kelimesi Venedik dukası standartlarında basılmış bir altın sikkeye karşılık gelmektedir. Akabinde gelen kelime belirtilen sayının kısaltması gibi görünmektedir.

[76] İkinci kelime belirtilen sayının kısaltması gibi görünmektedir.

- [77] Basılmış halinde bazı sıkıntılar olmasından dolayı bu referansta doğrudan el yazmasına danışılmıştır.
- [78] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selāṭīn*, 1:240-43.
- [79] Bu birisine "şehrin anahtarlarını" vermek kadar mühim bir semboldür.
- [80] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selāṭīn*, 1:243-44.
- [81] Ibn Taghribirdi, *History of Egypt*, 22:57.
- [82] Ibn Taghribirdi, *History of Egypt*, 22:58. Hediye Ibn Iyas'da geçiyor, *Bada'i' al-zuhur*, 2:332.
- [83] Ahmad b. `Ali al-Qalqashandi, *Subh al-a'sha fi sina'at al-insha'*, 14 ciltlik. (Kahire, 1964), 4:58-59. Bu mektuptaki ve bir öncekindeki diplomatik protokoldeki ihlalleri ve bu devirdeki Osmanlı-Memluk ilişkilerinin bozulmasına etkilerinin bir tartışması için bkz. Muslu, "Ottoman-Mamluk Relations," 6-8.
- [84] Ibn Iyas, *Bada'i' al-zuhur*, 3:94. Ibn Iyas hatalı olarak elçinin II. Mehmed yerine Ebu Yezid'e (II. Bayezid) gönderildiğini söylemektedir; II. Bayezid, 1481 yılına kadar tahta çıkmadı.
- [85] Ibn Tulun, *Mufakahat al-khillan*, 1:147. Bu ziyaret, 1485-1491 Osmanlı-Memluk Savaşı sonrasındaki ilk uzlaştırıcı temaslar olabilir. Bundan önceki 18 yılda diplomatik ziyaretlere ait hiçbir kayıt bulamadım.
- [86] Age., 1:154. Ibn Tulun'un neden Osmanlı elçisinin Şam'a geri döndüğünü (*raja'a ilā Dimashq*) söylediği belirsizdir. "*qāshid Ibn 'Uthmān*" teriminin kullanılması bu elçinin Memluk elçisi olmadığını gösterir ve İstanbul yolundayken Şam'a dönmesi problemini önleyemez.
- [87] Ibn Iyas, *Bada'i' al-zuhur*, 4:46. Bu elçi tarafından getirilen Safer 908 (Ağustos 1502) tarihli mektup, Feridun Ahmed Bey'de not edilmiştir. Hiçbir hediye mektupta bahsedilmemiştir. Feridun Ahmed Beg, *Münşe'atü's-selatin*, 1:347-49.
- [88] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selatin*, 1:349-50.
- [89] Ibn Tulun, *Mufakahat al-khillan*, 1:268-69.
- [90] Ibn Iyas, Kansu'nun elçinin üstüne bir hil'at ile ve arkadaşlarını ise kısa kollu vaşak ve samur kürkleri giydirdiğinden bahseder. (*wa-albasa jamā'atahu sallāriyyāt washq wa-sammūr*). Ibn Iyas, *Bada'i' al-zuhur*, 4:122.
- [91] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selatin*, 1:341.
- [92] Age., 1:354-55.
- [93] Age., 1:355-56.
- [94] Ibn Iyas, *Bada'i' al-zuhur*, 4:269.
- [95] Age., 4:289. Selim'e bir elçi gönderme kararı Şehzade Ahmed'in (II. Bayezid'in tahta geçmesi için desteklediği Selim'in büyük ağabeyi) oğlu Süleyman'ın Kahire'ye gelmesinden birkaç gün sonra verilmişti.
- [96] Age., 4:383-84. Hediye canlı hayvanlar ya da deri içerip içermediği tasvirde pek anlaşılacak şekilde birlikte bu hediyelerin diğer çeşit kumaşlarla takip edilmesi gerçeği ikincisinin olduğunu gösterir.
- [97] Age., 4:395-96.
- [98] Age., 4:402-4. Ibn Iyas, Sultan Kansu'nun ne bu zafer haberinin ardından davulların çalınmasını ya da şehrin süslenmesini emretmediğini ne de kutlamaların eksikliğinin sebebinin bildirmediğini not eder.
- [99] Age., 4:435-36. Ibn Iyas, Kansu'ya atfedilen unvanın (*maqāmukum al-'ālī*) Selim'in kendisine atfettiğinden (*maqāmunā al-sharīf*) daha az ön planda olduğunu ifade etmektedir. Ibn Iyas, bu hususta Selim'in payının (*wa-hādhā min naw' al-istikhfāf bi'l-sultān*) insanlara tepeden bakma huyu olduğu şeklinde belirtmektedir. Ertesi gün Ali b. Şehsuvar ve Alaüddeve arasındaki savaşın, ikincisinin yenilgisi ve kaçmasıyla neticelendiği haberi geldi.
- [100] Age., 4:445-46.
- [101] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selatin*, 1:411-13. Alaüddeve'nin kafasını gönderilmesiyle oluşan rahatsızlık manzarasını tasvir eden Ibn Iyas da bu mektuptan bahseder. Ibn Iyas, *Bada'i' al-zuhur*, 4:462-63. Osmanlı elçisi, Kahire'ye 25 Cemaziyülahır 921'de (6 Ağustos 1515) varmıştır.
- [102] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selatin*, 1:419-21. Bu mektubun tarihi yanlış bir şekilde verilmiş olduğu not edilmelidir çünkü Kara Han'ın yenilgisi ve Diyarbakır'ın fethi 922 yılına kadar (1516) tamamlanmıştı: bkz. A. H. de Groot, *EI2*, s.v. "Koc Hisar." Bu ifade, ayrıca mektuptaki Selim'in baharda sefere başlamadan önce kışı başkentinde geçirdiği ifadesiyle de desteklenmektedir.
- [103] Feridun Ahmed Bey, *Münşe'atü's-selatin*, 1:421-22.
- [104] Age., 1:422-423. Bu mektubun tarihi çok yüksek bir ihtimalle yanlıştır çünkü al-Gavri'den gelen tarihsiz cevap onun mektubu Halep'e gitmeden önce Kahire'de Mayıs 1516'da aldığı göstermektedir.

[105] Age., 1:423-24. Bu mektupta, Kansu, Selim'i melun Safevilere vermiş olduğu savaşta için övmekte ve onların artık bir tehdit olmadıklarını ikna etmeye çalışarak orta yolu bulmaya çalışmaktadır. Kansu, Selim'in dikkatini batıya vermesi konusunda onu teşvik etmektedir.

[106] Ibn Iyas, *Bada'i`al-zuhur*, 5:60-61. Selim ayrıca halifeye ve ümerasına hediyeler yollamaktadır.

[107] Age., 5:60-63. Kuzey Suriyede kullanılan bir ölçü birimi olan *qinṭār* 100 *ratlṣ*'a denk gelmektedir ki bu da ortalama 2.22 kilograma tesadüf eder. E. Ashtor, *EI2*, s.v. "Makāyil." Şeker ve şekerlemeyi hediye olarak belirlemedim çünkü Selim özellikle onları istemişti.

[108] Ibn Iyas, *Bada'i`al-zuhur*, 5:63-64. Ibn Iyas'ın haber verdiği üzere bu hediye Selim'e hiç ulaşmadı. Kurtbay 'Ayntab'a vardığında Selim'in Moğulbay'ı hapse attığını ve Osmanlı ordusunun Suriye topraklarına girdiğini öğrendi. Bu haberleri Kansu'ya vermek üzere hemen geri döndü.

[109] Age., 5:68.

[110] "yazılı belgenin okunma veya duyulma anlamına geldiği ve imge veya oblenin de görülme veya kullanılma manasını karşıladığı sınırları" tanımlamanın zorluğuna dair bir tartışma için bkz. Grabar, "Shared Culture of Objects," 116-17.

[111] Kaynakların seçimi Osmanlı hediyeleri hakkında görece daha fazla bilgi sağlanması etkisine sahiptir. Her ne kadar bütün kronikler Memluk kaynakları olsalar da hediyeleşmeler konusundaki detaylı bilgi yabancı bir saltanata elçinin yola düştüğü zamandan çok gittiği zaman tarih kitaplarına girer. Bazı Osmanlı kroniklerini ve sağlam kalan birkaç Memluk inşa mecmuası külliyyatın genel çerçevesini değiştirebilir.

[112] bkz. al-Thakafi, "Diplomatic Relationship," 57-60.

[113] Al-Thakafi, "Diplomatic Relationship," 62. Ayrıca bkz. Muslu, "Ottoman-Mamluk Relations," 36-37, ve Dimitris J. Kastritsis, *The Sons of Bayezid: Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402-13* (Leiden, 2007).

[114] II. Murad'ın Memluklerle iyi ilişkileri üzerine bkz. Muslu, "Ottoman-Mamluk Relations," 39-41, 117-26. Muslu "Timur'un halefi olan Şahruh'ın iki güce de tehdit teşkil

etmesi yüzünden 816/1413'ten 855/1451'e kadar bir uyum" döneminden bahseder.

[115] Ibn Iyas bunun Kansu'nun fikirlerini savaşta uzaklaştırmak için bir hile olduğundan bahseder. Bknz. Ibn Iyas, *Bada'i`al-zuhur*, 5:60-61.

[116] Caroline Finkel, "Ortadoğu'nun iki büyük gücü arasındaki diplomasi karışık bir işti. Osmanlı, Memluk ve Safevilerin casusları ve görevlileri, eşit ölçüde bir propaganda ve yanlış haber yayma sonsuz bir oyununa girişmişlerdi." diyerek Memluklara karşı savaşa hazırlıkta Osmanlı "hilesini" tartışır. Bkz. Caroline Finkel, *Osman's Dream: The History of the Ottoman Empire* (New York, 2006), 108.

[117] Baalbek ipeği ticareti için bkz. Dina Rizk Khoury, *State and Provincial Society in the Ottoman Empire: Mosul, 1540-1834* (Cambridge, 2002), 34.

[118] Redaksiyon süreci için bkz. John Burton, *Encyclopaedia of the Qur'an* (Leiden, 2001-6), s.v. "The Collection of the Qur'an"; Yasin Dutton, "An Early Mushaf According to the Reading of Ibn Amir," *Journal of Qur'anic Studies* 3, 1 (2001): 71-89; Arthur Jeffery, "The Textual History of the Qur'an," *Journal of the Middle East Society* 1, 2 (1947): 35-49; Harald Motzki, "The Collection of the Qur'an: A Reconsideration of Western Views in Light of Recent Methodological Developments," *Der Islam* 78,1 (2001): 1-34.

[119] Osman Mushaf'ının bir versiyonu günümüzde Topkapı Sarayı'nda Kutsal Emanetler Dairesi'nde bulunmaktadır. Bu Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa tarafından bir hediye olarak 1226 (1811) yılında Mısır'dan İstanbul'a gönderilmişti; Feridun Ahmed Bey tarafından 1440'da bahsedilen değildir. Lakin, Topkapı Sarayı Müzesi'nin eski küratörlerinden Tahsin Öz'e göre, müzede Osman'a ait olduğu düşünülen iki adet kopya vardır. Bu yüzden bunun kaynaklarımızda bahsedilen ikinci kopya olması kuvvetle muhtemeldir. Bkz. Aydın, *Sacred Trusts*, 91. Topkapı Sarayı Müzesi son birkaç yıldır yenilemelerden dolayı kapalı olması hasebiyle ben ikinci metnin varlığını ya da yokluğunu doğrulayamadım.

[120] Bkz. N. Beldiceanu and Irène Beldiceanu-Steinherr, "Les informations les plus anciennes sur les florins Ottomans," *Türk Nümismatik Derneğinin 20. Kuruluş Yılında İbrahim Artuk'a Armagan (Festschrift Presented to İbrahim Artuk on the Occasion of the 20th Anniversary of the Turkish Numismatic Society)*

(İstanbul, 1988), 49-58. Yazarlar Osmanlılar 1425 kadar erken bir tarihte Venedik tipi -belki de sultanların isimlerini taşıyan- altın paralar ürettiklerini işaret eden Osmanlı ve Avrupalı kaynaklardan kanıtları sıralarlar. Ayrıca bkz. Franz Babinger, *Reliquenschacher am Osmanenhof im XV. Jahrhundert: Zugleich ein Beitrag zur Geschichte der osmanischen Goldprägung unter Mehmed II., dem Eroberer* (Münih, 1956), 42-46; Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire* (Cambridge, 2000), 60-61. Bu konu üzerinde beni aydınlattığı için Lutz Ilisch'e minnettarım. [121] Bu çalışmanın kapsamını azaltmak için Feridun Ahmed Bey'in koleksiyonunda bulunan Osmanlılar ve Safeviler arasındaki karşılaştırma için yararlı bir temel olabilecek mektupları incelemedim. Ya da Memlukler ile diğer güçler mesela Venedikliler ve Floransalılar arasındaki hediye değişimlerini üzerine çalışma yapmadım.